

**Közös alap és formulaszerű elemsorok
a magyar szóbeli nyelvvizsga beszélgetéseiben
mint interkulturális kommunikációban***

1. Bevezetés

1.1. Az interkulturális kommunikáció sajátos esete: a szóbeli nyelvvizsga társalgási feladata

Azok a páros szóbeli nyelvvizsgainterjúk, pontosabban a páros nyelvvizsga azon diskurzus-részei, amelyekben különböző anyanyelvű és különböző kultúrákból érkező emberek egy közös nyelven – jelen esetben magyarul – társalognak egymással, az **interkulturális kommunikáció** (IK) speciális esetének tekinthetők. Hogy hogyan használják ebben a speciális társas érintkezésekben a beszélők az idegen nyelvet, azt az interkulturális pragmatika vizsgálja.

Kecskés István (2010), az interkulturális pragmatika nemzetközileg elismert „szellemi mozgatórugója”¹ úgy látja, hogy az ide vonatkozó kutatások két ellentétes irányt képviselnek. A **pragmatikai megközelítés** – a grice-i hagyományokat követve (pl. Grice 1975/2001, Sperber–Wilson 1986) – az interkulturális kommunikációnak elsősorban a társas és szocio-kulturális jellemzőire fekteti a hangsúlyt. Az ideális társalgásra, annak pozitív sajátosságaira összpontosítva azt feltételezi, hogy a beszélő – a hallgatóra való tekintettel – folyamatosan törekszik az adott kontextusban relevánssá tenni a szándékait és gondosan megformálni a mondanivalóját, a hallgató pedig igyekszik modellálni a beszélőnek ezt a tudását, és minél jobban megérteni a szándékait (Kecskés 2010, 50–51). A beszélő és a hallgató ezek szerint közös céllal rendelkezik: méghozzá azzal, hogy interakciójuk során együttes munkával elérjék az előzetesen felismert közös szándékaikat. Az **együttműködés**-alapú szemlélet középpontjában a beszélői szándék és annak tulajdonítása, kikövetkeztetése áll, a vonatkozó kutatások pedig a következő alapfogalmakra épülnek: kontextusfüggőség, relevancia, összhang vagy közös nevező, előzetes közös tudás és tapasztalat, valamint udvariasság (uo.).

A másik irány, a **kognitív megközelítés** (pl. Barr–Keysar 2005), az interkulturális kommunikáció egyéni vonatkozásaira és a társalgás negatív sajátosságaira fókuszál; azt állítja, hogy az IK próba–tévesztés–újabb próba alapon működik, és tele van buktatókkal. Ez a szemlélet azt hangsúlyozza, hogy a kommunikációs partnereket sokszor a maguk önös érdekei vezérlik, és többet támaszkodnak a saját személyes tudásukra és korábbi egyéni tapasztalataikra, illetve az ezeken alapuló, számukra leginkább prominens, legkönnyebben hozzáférhető (szaliens) tudásra, mint az előzetes és a potenciálisan releváns közös tudásra. Az **egocentrizmus**-alapú megközelítés kulcsfogalmai az előzetes egyéni tapasztalat, a szaliencia és a tényleges, aktuális beszéd folyamatban megteremtődő tudás (Kecskés 2010, 51–52).

Kecskés (2010, 2013/2014) amellet érvel, hogy mind az együttműködés-alapú, mind az egocentrizmust hangsúlyozó megközelítésnek megvan a maga létjogosultsága, hiszen a kommunikáló ember egyszerre privát egyén és társas lény, nyelvre vonatkozó tudása egyszerre személyes és közösségi jellegű, a kommunikáció pedig hol többé, hol kevésbé sikeres – akár egyazon diskurzus különböző részeit tekintve is. A két irány tehát nem feltétlenül ellentétes egymással; inkább arról van szó, hogy a társalgás rögzös útján hol az

¹ Anna Wierzbicka az interkulturális pragmatika *spiritus movens*ének nevezi Kecskés Istvánt (<http://www.albany.edu/faculty/ikecskes/images/Intercultural-Pragmatics%20flyer.pdf>).

egyik, hol a másik szempont érvényesül jobban vagy kevésbé. Kecskés következőképpen egy olyan megközelítést javasol, amely dialektikus kapcsolatban egyesíti az IK egyéni és társas jellemzőit, és ezt *szocio-kognitív megközelítésnek* nevezi. Az interkulturális pragmatika szocio-kognitív megközelítése három fő szempont köré szerveződik. Ezek: a *kontextus* (előzetes egyéni tapasztalatok és a tényleges beszédhelyzetben kibomló tapasztalatok), a diskurzusban megkonstruált *közös alap* (közösnek feltételezett, a beszélőközösséghez kötődő, viszonylag statikus és általános előzetes nyelvi és kulturális tudás, valamint a tényleges diskurzusfolyamatban létrejövő, a társalkodó felekhez kötődő, ott és akkor megformálódó és kölcsönössé tett tudás) és a *szaliencia* (a perceptuális szaliencia mellett az inherens, a kollektív és az emergens nyelvi szaliencia). (Bővebben ld. Kecskés 2013/2014.)

Érdekes kérdés lehet, hogy a páros szóbeli nyelvvizsga interakciós részében hogyan alakul az együttműködés és az egocentrizmus dialektikus viszonya – nemcsak azért, mert magyar nyelvű interkulturális kommunikációról van szó, amely már önmaga jogán is vizsgálatra érdemes, hanem a vizsgahelyzet sajátosságai miatt is. A nyilvánvaló, kisebb-nagyobb mértékű stressz helyett itt inkább arra gondolok, hogy vizsgahelyzetben – noha egyértelműen egyéni célok, önös érdekek vezérlik a beszélőket (pl. elegendő mennyiségű és minőségű legyen a nyelvi produkciójuk ahhoz, hogy sikerüljön a nyelvvizsgájuk) – a sikerhez bizonyos fokú együttműködésre is szükség van (ti. pl. egy adott témában minél gördülékenyebb interakciót kell folytatni a vizsgapartnerrel). Ezen kívül a vizsgának a maga kívülről, illetve felülről való irányítottsága is jelentősen befolyásolhatja a diskurzust: pl. megadott témát kell adott időn belül megvitatni úgy, hogy egy külső személy felügyeli a beszélgetést (miközben egy másik nyelvi szempontból értékeli azt).

További fontos tényező lehet az is, hogy ismerik-e egymást a vizsgapartnernek. Ha eltérő anyanyelvű és kultúrájú egyének interkulturális kommunikációjáról van szó, a beszélő-hallgatók részéről jóval kevesebb előzetes közös tudást feltételezhetünk, mint azonos háttérrel rendelkezők esetén, emellett azonban döntő lehet az előzetes ismertség is. Egymást ismerő vizsgázóknál nagyobb előzetes közös tapasztalatra és tudásra, illetve a nyelvi szaliencia terén több hasonlóságra számíthatunk, mint amikor olyan tanulók vizsgáznak együtt, akik csak a vizsga alkalmával találkoztak először.

A nyelvvizsga-interjú párbeszéd feladatában létrejövő interkulturális kommunikációban tehát a diskurzusnak nemcsak az egocentrikus, hanem az együttműködő vonásaival is számolni kell, illetve kérdés, hogy milyen kapcsolatban áll egymással az egocentrikusság, az együttműködés és a közös alap ezekben a diskurzusokban. A jelen tanulmány erre a kérdésre keresi a választ egy kvalitatív szövegelemzés formájában, figyelembe véve a formulaszerű nyelvhasználat elméletét is – a mostani alkalommal azokra az esetekre fókuszálva, amikor a vizsgázók korábban ismerik egymást.

1.2. Formulaszerű elemsorok és interkulturális kommunikáció

A hungarológia egyik axiómája, hogy a kultúra és a nyelv nem választható el egymástól (pl. Gremesperger–Nádor 2003) – részben azért, mert a nyelv kultúrát teremt és hordoz. A nyelv szerepe, hogy jelentéseket fejezzen ki, egy *nyelvi kifejezés* pedig nem más, mint egy jelentés nyelvi alakban történő kifejezése (vö. Langacker 1987, 489). Egy adott jelentés potenciálisan számtalan módon kifejezhető, az egyes nyelvi-kulturális közösségek azonban bizonyos kifejezőmódokat előnyben részesítenek másokhoz képest: az adott szituációkban és funkciókban gyakran használatos, szokásszerű, ismerős nyelvi kifejezések (adott térben és időben) viszonylag állandó és statikus tárházat alkotnak, amely nemcsak megjeleníti, hanem fenn is tartja a közösség gondolkodásformáit, értékrendjét, hiedelmeit (Kecskés 2013/2014, 113–114). A beszédközösség úgynevezett *frázislexikonja* (Becker 1975) a kultúra egy szeletét kódolja. Ilyen értelemben a közösség által konvencionizált kifejezések halmaza a

közösség közös tudásának, emlékezetének tekinthető, a kultúra pedig (legalábbis részben) úgy is meghatározható, mint a nyelvi kifejezésnek és a gondolatok szervezésének a közösség által előnyben részesített módjai (Kecskés uo.)

A konvencionális nyelvi kifejezésmódot **formulaszerű nyelvhasználatnak** is nevezik, bár a két terminus nem pontosan ugyanazt fedi (bővebben lásd Dóla 2006, 2016). Míg az előbbi inkább a frazeológiában és a korpusznyelvészetben (például állandósult szókapcsolatok, kiterjesztett jelentésegységek), illetve a pragmatikában és a szociolingvisztikában (például beszédművek, rutinformulák) használatos fogalmak esernyőterminusa, az utóbbinak erős pszicholingvisztikai kötődése van. Olyan többmorfémás vagy többszavas egységekre (elemsorokra) utal, amelyeket a beszélő nem valós időben szerkeszt meg (az elemeken szabályokat alkalmazva), hanem egészlegesen (is) tárol a memóriájában, illetve holisztikus hozzáféréssel ér el a mentális lexikonjában (Wray 1999). A formulaszerű nyelvhasználatot többen egy kontinuumként, de legalábbis formailag és funkcionálisan vegyes jelenségként képzelik el (pl. Langacker 1987, Kecskés 1997, Wray 2002), amely a grammatikai konstrukcióktól (pl. *-nAk tetszik vmi/vki*) a beszédaktus-formulákon át (pl. *jó napot kívánok*) a klasszikus idiómáig (pl. *nem eszik olyan forrón a kását*) sokféle típust felölel.

Az idegennyelv-tanulásban a célnyelvi beszédközösség által konvencionizált formulaszerű elemsorok a pragmatikai (és/vagy az **interkulturális kompetencia** fontos elemei, hiszen a célnyelvi kultúra nyelvi viselkedésének normáit, szociális elvárásait, értékrendjét, attitűdjeit hordozzák. Az idegen nyelvi tanuló által használt formulaszerű nyelv jelezheti, hogy a beszélő kommunikációs viselkedése mennyire közelít a célnyelvi normához (pl. az anyanyelvi szelekció (ld. Pawley–Syder 1983), a beszédaktusok (pl. Bardovi-Harlig et al. 2008) vagy az udvariasság (pl. Lakoff 1957) tekintetében). Az interkulturális nyelvhasználatban ugyanakkor természetesen azzal is számolni kell, hogy sokszor nem a célnyelvi norma szerinti kifejezések érvényesülnek: az idegen nyelvi beszélők elemsoraiban sajátos módon keveredik a megcélzott (célnyelvi) közös tudás és az egyénspecifikus tudás. Ez utóbbi, illetve a kétféle tudástípus viszonya elsősorban a nyelvtudási szintnek, a szocio-kulturális integráció mértékének, a célnyelvi közösségben eltöltött idő hosszának, a célnyelvi beszélőkkel folytatott interakció mennyiségének, a motiváció típusának és erősségének, illetve az anyanyelvnek a függvényében alakul (ezek összegzését ld. Dóla 2016, 143–154).

A formulaszerű nyelvhasználat széles spektrumából a jelen vizsgálat elsősorban azokra az elemsorokra koncentrál, amelyeket a beszélők különböző szocio-interakcionális célok megjelenítésére, elérésére használnak, mert ezeknek feltehetően fontos szerep jut a nyelvvizsga beszélgetős feladatában. A formulaszerű nyelvhasználat pszicho- és szociolingvisztikai indíttatású elméletének kidolgozója, Alison Wray (2002, 2008) interakciós rutinoknak nevezi az ilyen típusú, szokásszerűen használt formulaszerű elemsorokat (Wray 2002, 263). Ennek a terminusnak a nyomán (a rutinszerűséget nem kritériumnak tekintve) **interakciós formulaszerű elemsornak** hívom azokat a legalább két morfémből álló elemsorokat, amelyeket a beszélők specifikus társas-interakciós célok elérésére használnak, és amelyekhez valószínűsíthetően egészlegesen férnek hozzá a mentális lexikonjukban.

Vajon milyen kapcsolat mutatható ki a nyelvvizsga-beszélgetésekben a társalkodó felek által formulaszerűen használt interakciós elemsorok és a tényleges szituációban létrejövő interkulturális kommunikáció jegyei között? Mit mondanak a formulaszerű interakciós elemsorok a beszélők által közösen megkonstruált interkulturában mint *ad hoc* térben létrejövő közös alapról?

Kecskés István korábban említett munkájában (2013/2014) azt állítja, hogy az interkulturális kommunikáció azért használ jóval kevesebb formulaszerű nyelvet, mint az intrakulturális kommunikáció, mert az eltérő anyanyelvű és kultúrájú emberek jóval csekélyebb közös tudásra támaszkodhatnak (p.105), a formulák pedig éppen az effajta közös alapnak volnának a letéteményesei. Az IK-ban nagyfokú bizonytalansággal számolhatunk a

partner tudását illetően – mind kulturális, mind nyelvi értelemben. Vajon így van ez akkor is, ha a beszélőpartnerek ismerik egymást korábról is?

2. Szövegelemzés

2.1. Célok, anyag, módszer

Kvalitatív szövegelemzéssel vizsgáltam azt a kérdést, hogy hogyan jellemezhető a B1-es MINY szóbeli nyelvvizsgán az egymást ismerő vizsgapartnerek közt folyó társalgásban mint interkulturális kommunikációban az egocentrikusság, az együttműködés és a közös alap összefüggése, és hogy milyen kapcsolatban állnak ezzel a beszélőpartnerek által formulaszerűen használt interakciós elemsorok.

A beszélt nyelvi adatokat egy korábbi, nagyobb szabású kutatásomhoz (Dóla 2016) már összegyűjtöttem, ez alkalommal pedig *kvalitatív szövegelemzést* végeztem az átírt nyelv-
vizsgainterjúk megfelelő szövegrészein. Az adatgyűjtés részletes módszertana megtalálható az idézett munkában (Dóla 2016, 188–209); ehelyütt csupán rövid összefoglalót nyújtanék a mintáról és az eljárásokról.

A kvalitatív adatok gyűjtésére egy speciális tanulói korpusz alapján került sor, elemzők bevonásával. A kutatási mintát olyan szövegek alkotják, amelyeket küszöbszintű nyelvtudással rendelkező magyar mint idegen nyelvi (MINY) beszélők produkáltak a B1-es ECL szóbeli nyelvvizsgán a 2011-es és a 2012-es év folyamán. A korpusz összesen tizenegy nyelv-
vizsgainterjúból áll: húsz KER B1-es MINY-beszélő beszélt nyelvi szövegét tartalmazza. Az interjúk teljes hanganyaga összesen 165.38 percet tesz ki; ez az átiratban 21 353 (magyar) szövegszót jelent. Az egyes interjúk részletes adatait az *1. és a 2. táblázat* szemlélteti.

1. táblázat: A vizsgainterjúk adatai

Az interjú száma	A rögzítés éve	Az interjú időtartama	A szövegszavak száma	A vizsgázók száma
1.	2011.	13 perc 10 sec	1828	1
2.	2011.	9 perc 11 sec	1560	1
3.	2011.	11 perc 40 sec	2111	1
4.	2012.	16 perc 04 sec	1872	2
5.	2012.	13 perc 17 sec	1376	2
6.	2012.	16 perc 22 sec	1815	2
7.	2012.	24 perc 13 sec	3024	3
8.	2012.	17 perc 29 sec	2213	2
9.	2012.	14 perc 23 sec	1673	2
10.	2012.	15 perc 51 sec	1771	2
11.	2012.	13 perc 58 sec	2110	2
Összes MINY-adatközlő:			20 fő	
Összes időtartam:			165 perc 38 sec	
Összes szövegszó:			21 353	

A hangzó anyag lejegyzése után sor került a többmorfémás interakciós elemsorok beazonosítására, majd megtörtént a formulaszerű és a nem formulaszerű elemsorok elkülönítése. A sokszögesítés érdekében az adatok gyűjtéséhez és értékeléséhez úgynevezett interszubjektív mérőeszközt és kutató-triangularizációt használtam: rajtam kívül két független elemzőt is bevontam a munkába, akikkel egy többszemponú identifikációs kritériumrendszert használva egy több szakaszból álló (standardizáció, önálló értékelés, tárgyalás, módosítás, interjú) eljárás során azonosítottuk be a kérdéses elemsorokat (részletesen lásd Dóla 2016).

Az így kinyert adatokon kvalitatív elemzést végeztem, amely az elemsoroknak egy átfogó, lexikai-grammatikai, pragmatikai és köztesnyelvi jellemzésére épült. A jellemzés során feltárt meghatározó jegyek mentén témák (kódok) álltak elő, amelyek segítségével kategóriákba (típusokba) rendeztem az elemsorokat. Az elemzés során a következő főbb funkcionális kategóriák jöttek létre: A) konverzációs elemsorok (beszédaktus-formulák, diskurzusjelölő gemitok, attitűdjelölők) és B) referenciális elemsorok (a figyelem tárgyát, pontatlanságot, bizonytalanságot, attribútumot jelölők, valamint tér-, idő- és szövegdeixis). A megszerkesztettség foka szerint a következő csoportok születtek: A) szóalakok, B) félkész és kész mondat-tani keretek, C) egyéb szótöbbségek.

Megjegyzendő, hogy a mostani feltáró vizsgálathoz az átírt ECL vizsgainterjúknak csupán azokat a részeit vettem figyelembe, ahol a vizsgázóknak egymással kell beszélgetniük, vagyis első körben elkülönítettem a szóbeli nyelvvizsga *Irányított beszélgetés* elnevezésű vizsgafeladatához tartozó szövegrészeket (ebben a vizsgázóknak egymással kell társalogniuk egy adott téma kapcsán).

2. táblázat: A beszélők adatai

Interjú	Álnév	Nem	Kor	Ország	Anyanyelv
1.	John	férfi	kb. 40-45	Nagy-Britannia	angol
2.	Anna	nő	17	USA	angol
3.	Thomas	férfi	16-17	Németország	német
4.	Mary	nő	16	USA	angol
4.	Frederic	férfi	30	Franciaország	francia
5.	Ivana	nő	19	Oroszország	udmurt/ orosz
5.	Alan	férfi	23	Indonézia	helyi/indonéz
6.	Kata	nő	24	Németország	német
6.	Oszkár	férfi	19	Venezuela	spanyol
7.	Renata	nő	19	Venezuela	spanyol
7.	Susanna	nő	19	Venezuela	spanyol
7.	Kristian	férfi	kb. 30	USA	angol
8.	Ahmed	férfi	kb. 25-30	Egyiptom	arab
8.	Ivan	férfi	kb. 25-30	Oroszország	orosz
9.	Richard	férfi	kb. 20-25	Indonézia	helyi/indonéz
9.	Daniel	férfi	kb. 20-25	Indonézia	helyi/indonéz
10.	Emma	nő	23	Kanada	angol
10.	János	férfi	21	Svédország	svéd
11.	Simon	férfi	30	Japán	japán
11.	István	férfi	kb. 35-40	Németország	német

2.2. Korábbi eredmények

Az előzetes vizsgálatok eredményei szerint (részletesen lásd Dóla 2016) a B1-es nyelvvizsgainterjúk szövegében beazonosított formulaszerű interakciós elemsorok különböző típusai² közül az adatközlők összességében nagyon kevés beszédaktus-formulát használtak (az egyes típusokat a leggyakoribb példával együtt a 3. táblázat szemlélteti). A konverzációs rutinokon belül – az asszertívumok mellett (pl. *hát igen; nekem is*) – főleg lokális diskurzusjelölőkkel (pl. *azt gondolom; lehet, hogy*) és attitűdjelölő rutinokkal (pl. *nekem nagyon tetszik; nagyon fontos*) éltek; ezeknek a köre szűk, jól definiálható volt. A kevés beszédaktus-formula (pl. *köszönöm szépen; bocsánat; viszontlátásra*) többnyire direkt és explicit volt; nyelvi mutatókat tartalmazott, illetve rövid utas implikaturával rögzült forma volt. A konverzációs rutinokhoz képest az adatközlők nagy arányban használtak különféle referenciális funkciókat ellátó elemsorokat (pl. *vagy valami; nekem van*), amelyek elemei a minimumszókincsbe tartozó lexémák limitált köréből kerültek ki, és közülük számos példány formailag vagy

² A vizsgált szövegekben az adatközlők nem használtak frazeologizmusokat.

funkcionálisan jelölt köztesnyelvi változat volt (pl. *ez a kettő gyerek* [értsd: két gyerekünk van]). A viszonylag kevés igazán interakcionális elemsor miatt a pragmatikai hibák többsége nem szociopragmatikai (pl. *kösz és képzeld el a vizsgáztatónak címezve*), hanem pragmalingvisztikai jellegű volt (például *és mindent* ehelyett: *meg minden/meg ilyesmi; és azért* ehelyett: *és ezért*).

3. táblázat: Példák a leggyakoribb formulaszerű interakciós elemsorokból

Beszédaktusok	Konverzációs rutinok			Attitűdjelölő rutinok	Referenciális funkciót ellátó rutinok
	Diskurzusjelölő gemitok				
	Lokális DJ-k	Globális DJ-k	Globális témaszervezők		
<i>igen de hát igen az jó igen igen nekem is nekem kell nagyon akarok InfP</i>	<i>szerintem de szerintem hát szerintem (azt) gondolom azt hiszem aszíszem nem emlékszem nemtom nem tudom tudom hogy lehet hogy</i>	<i>például és utána de sajnós és hát és akkor</i>	<i>és öhm és a akkor és te mi a szerinted</i>	<i>nagyon szeret nagyon fontos ez jó furcsa volt nekem nekem nagyon tetszik tetszik nekem de sajnós szeretek infp</i>	<i>általában van egy (egz.) körülbelül vagy valami valamilyen NP sok ember annyira VP kicsit nem szoktam InfP nekem van nálunk itt Magyarországon</i>

Az adatközlőkre általánosan jellemző tendenciaként rajzolódott ki az is, hogy az elemek és elemsorok meglehetősen szűk köréből válogattak a különféle pragmatikai funkciók ellátására, amit úgy kompenzáltak, hogy kiterjesztették egy-egy elemsor használati körét, és túlhasználták vagy az anyanyelvi szelekciótól eltérő módon (más funkcióban) használták a kifejezést (pl. az *ez a* elemsort rámutató névmásként és birtoklást, valamint létezés kifejező konstrukcióként). Természetesen maguk az elemsorok is sokszor multifunkcionálisak, de az adatközlők emellett téves túláltalánosításokkal is éltek, illetve transzferhatás (pl. *itt jön a számom*) és kontamináció is megfigyelhető volt (pl. *neki tizenkilenc éves van*). Az interakcionális jellegű elemsorok szűk köre, egyes elemsorok (pl. diskurzusjelölők, lexikális csoportok) gyakori és funkcionálisan kiterjesztett használata és a köztesnyelvi, jelölt változatok a beszédprodukción, az interakció egyfajta idegenszerűségéhez és pragmatikai sutaságához vezetett.

Ezen kívül megfigyelhető volt, hogy a vizsgálatban résztvevő B1-es beszélők a lexikálisan jobban kitöltött, kevésbé variábilis, szünetkitöltő hanghatásokat nem tartalmazó, jól megfogható szövegbeli funkcióval rendelkező elemsorokat nagyobb eséllyel használták formulaszerűen (pl. *hát szerintem; nem tudom; de sajnós*), mint a flexibilisebb és kevésbé markáns szövegbeli funkcióval rendelkező rugalmas félkész kereteket és az egyéb szótöbbségeket. Annak ellenére is, hogy az utóbbiak közül több kiemelkedően gyakori használatra tett szert (pl. *nagyon VP; és a* és *de a* mint szünetkitöltő). A szóbeli nyelvvizsgára kapott pontszámok tükrében elmondható, hogy a sikeresebb vizsgázók több és többféle (formulaszerű) interakciós elemsort használtak.

Ezeknek az eredményeknek az alapján hipotetikusan megállapítható, hogy a küszöbszintű MINY-beszélők számos, többnyire kettő-négy morféma hosszúságú, kommunikációs szándékot hordozó elemsort használnak formulaszerűen (egészleges szótári hozzáférés útján) a spontán beszélt nyelvben, és ezek közül a kifejezések közül sokat rutinszerűen, nagy relatív gyakorisággal alkalmaznak adott társas-interakciós kontextusokban és szerepekben. Ezek a formulaszerűen használt, adott diskurzusfunkciókkal rendelkező elemsorok túlnyomórészt nagyon gyakori, könnyen „felszedhető”, megtanulható, szemantikailag és formailag többé-kevésbé rögzült kifejezések, amelyek ugyanakkor áttetszők és elemezhetőek (pl. rutinformulák,

diskurzuszjelölők, referenciális rutinok), viszont nem vagy csak kis mértékben figuratívak, idiomatikusak és rendhagyók (nem úgy, mint pl. a közmondások, a helyzethez kötött megnyilatkozások vagy az idiómák). Az ilyen elemsoroktól a kezdő idegen nyelvi beszélő azt remélheti, hogy – mivel „készen” vannak – redukálni fogják a grammatikai hibázás lehetőségét, és – mivel szemantikailag áttetszőek – nem fenyegetnek azzal a veszéllyel, hogy a hallgató nem fogja megérteni a kommunikálni szándékolt üzenetet (vö. Kecskés 2013/2014, 116).

Összességében: A B1-es MINY-beszélők által formulaszerűen használt interakciós elemsorok feltehetően olyan megoldást jelentenek a korlátozott nyelvi-nyelvhasználati kapacitású nyelvtanulók számára, hogy egyrészt verbális stratégiaként segítik a társas-interakciós célok hatékony elérését és a diskurzus eredményes szervezését, másrészt non-verbális stratégiaként (gyors egészes szótári hozzáférés útján) csökkentik a spontán beszéd előállításához szükséges erőbefektetést (vö. Wray 2008).

2.3. Elemzés

A beszélt nyelvi szövegek elemzése az interkulturális kommunikációban jelenlévő és létrejövő közös alap, illetve a beazonosított formulaszerű interakciós elemsorok vonatkozásában valósult meg. A vizsgálat céljait szem előtt tartva az elemzés alapegysége a diskurzusszegmens, azaz a beszélgetésnek a közös alap szempontjából egy egységet alkotó részlete. Ennek megfelelően először beazonosítottam az elkülönített *Beszélgetésekben* az egyes diskurzusszegmenseket, majd a bennük résztvevő társalkodó felek ismeretsége / viszonya alapján kategorizáltam őket. Három csoport született (ld. 4. táblázat): A) egymást előzetesen ismerő vizsgázók, B) egymást előzetesen nem ismerő vizsgázók és C) egymást előzetesen nem ismerő vizsgázó és vizsgáztató. A kutatás fókuszja miatt később kizártam azokat a diskurzusrészleteket, ahol azonos anyanyelvű és kultúrájú személyek társalognak, mivel az nem tekinthető szoros értelemben vett interkulturális kommunikációnak.

A jelen vizsgálat csak az A csoportba tartozó diskurzusszegmensekre terjed ki. (Egy későbbi vizsgálatban érdemes volna a B és a C csoportba tartozó szövegrészleteket is górcső alá venni, majd összevetni az eredményeket a változók tükrében.) Az adatok elemzése a diskurzusfolyamatra koncentrálni egy olyan rekonstruáló-interpretáló eljárást követve, amely oda-vissza jelleggel mozog a szekvenciálisan egymás után rendelt megnyilatkozások és a diskurzusszegmens szerkezete között (Kecskés 2013, 220), kiemelt figyelmet fordítva a kérdéses kifejezésekre.

4. táblázat: A diskurzusszegmensek csoportosítása³

A felek korábbról ismerik egymást	A felek nem ismerik egymást korábbról	
A) vizsgázó – vizsgázó	B) vizsgázó – vizsgázó	C) vizsgázó – vizsgáztató
12 diskurzusszegmens	7 diskurzusszegmens	19 diskurzusszegmens

Terjedelmi okokból ehelyütt nem kerülhet sor mindegyik diskurzusrészlet aprólékos vizsgálatának bemutatására, csupán egy-egy tipikusnak tekinthető szegmens elemzése és értelmezése, illetve diskurzusszerkezetének táblázatos felvázolása kaphat helyet.

³ Érdekes, hogy míg a 11 interjúból csupán 3-ban vizsgázott partner nélkül, egyedül a jelölt (6-ban egymást korábbról ismerő vizsgázók, 1-ben egymást nem ismerő személyek vettek részt, 1-ben pedig a három vizsgázó közül kettő ismerte egymást), a *Beszélgetés* feladatban, ahol a vizsgázóknak egymással kellene interakciót folytatniuk, a diskurzusszegmensek felében a vizsgáztatóval beszélget valamelyik vizsgázó.

2.3.1. Közösnek gondolt előzetes alapra építve kölcsönös tudás formálása

Az első diskurzusrészlet az udmurt Ivana és az indonéz Alan beszélgetéséből való. A két vizsgázó korábbról ismeri egymást; egy csoportban tanultak és készültek a vizsgára.

1. diskurzusrészlet: Ivana (I), Alan (A) és a vizsgáztató (V)⁴

- 25 V: *kérdezzék egymást milyen évszakok vannak az önök hazájában milyen probléma van az időjárással van-e probléma az önök hazájában*
- 26 I: *mhm*
- 27 V: *itt Magyarországon milyenek az évszakok az önök tapasztalatai szerint jó? tehát minden ami időjárás*
- 28 I: *jó*
- 29 V: *jó most Ivana kezdje a*
- 30 I: *úgy tudom hogy Indonéziában nagyon meleg van mint itt Magyarországon*
- 31 A: *igen*
- 32 I: *és jól? jól érzed magad itt?*
- 33 A: *hát igen szerintem öö először nagyon furcsa volt nekem mert Indonéziában nem olyan hideg mint Magyarországon mindennap csak aaa meleg vagy mindig mindennap csak süt a nap vagy esik az eső azért kicsit furcsa nekem amikor télen volt Magyarországon amikor először havat láttam kicsit furcsa de finom volt*
- 34 V: *(felnevet)*
- 35 I: *mhm*
- 36 A: *de szerintem nem olyan a külön- nem olyan különbs- nem túl sok különbség van az a magyar Magyarország időjárása évszaka és udmurt évszaka ugye?*
- 37 I: *igen de aaa úgy is láttam hogy itt Magyarországon nagyon kicsi kicsi esett a hó mert nekünk nagyon sok van és tudunk szánkózni és áprilisban még van azért és hidegebb le-- van*
- 38 A: *Udmurtiában?*
- 39 I: *mhm de nyáron ugyanaz mint itt*
- 40 A: *aha meleg?*
- 41 I: *meleg van persze (nevet)*
- 42 A: *igen mi a? mi a kedvenc évszakod?*

A részlet elején a vizsgáztató kijelöli a beszélgetés témáját (25V) és a feladatot – tudniillik, hogy kérdezni kell egymást (27V) –, valamint hogy ki kezdje a beszélgetést (29V). A kijelölt beszélő, Ivana, ahelyett, hogy explicit kérdéssel indítana, egy látszólag kevésbé interaktív, egocentrikus kijelentést tesz (30I), amelyben saját ismeretét közli partnere hazájának időjárásáról, azt a magyarországihoz hasonlítva. A megnyilatkozás azonban ennél többet tesz: interaktív módon implicit kérdést fogalmaz meg. Ezért az „interakcióra való felhívásért” elősorban az *úgy tudom, hogy* lokális diskurzusjelölő (DJ) formula felelős, az alábbiak szerint.

Az E/1. -(V)m morfémaival álló *tudom* olyan szubjektívizáció-jelölő (vö. Kugler, 2012, 18), amely a közölt tartalmat a megnyilatkozó szubjektumhoz horgonyozza le; nemcsak azt predikálja, hogy a beszélő birtokában van egy adott információnak, hanem azt is megjelöli, hogy a közölt tartalom a beszélő saját vélekedése. Ezt a megnyilatkozási bizonytalanságot támogatja az *úgy* névmás is, hiszen vitathatónak mutatja, mintegy alternatívaként tünteti fel a beszélői szubjektumhoz rendelt ismeretet. Ivana megnyilatkozása – éppen a választott formulának köszönhetően, pontosabban azért, mert azzal a beszélő saját magára mint a megnyilatkozásban foglalt ismeret nem teljesen megbízható forrására referál – kezdeményezés is egyben a beszédpartner felé, hogy a megjelölt témában – mint szakavatott fél – a bevezetett információt cáfolja, erősítse meg vagy árnyalja. Vagyis az *úgy tudom, hogy* formula egyrészt társalgásszervező funkciót lát el (kijelöl egy megvitatandó témát, és bevezeti a beszélő azzal kapcsolatos tudását), másrészt a megnyilatkozási bizonytalanságra vonatkozó metapragmatikai tudatosságot jelzi, ezáltal pedig fontos lépést tesz a tényleges beszédhelyzetben kiépítendő közös alap megteremtésének irányában.

⁴ A könnyebb olvashatóság kedvéért a szövegrészletek nem tartalmazzak transzkripció jeleket.

Ivana 30I megnyilatkozásában egy másik, szintén az együttműködés felé ható stratégia is felfedezhető: a beszélő a közölt tartalmat egy olyan viszonyítási ponthoz köti (*mint itt Magyarországon*), amellyel egy közösnek gondolt előzetes alapot és kölcsönösnek gondolt előzetes tudást aktivál (Ivana tudja, hogy Alan is tudja, hogy mindketten megtapasztalták már a magyarországi meleget). A hasonlóságot ugyanakkor egocentrikus módon egy, a saját maga számára szaliens szempontra alapozza: ti. az ő tudásának homlokterében az áll, hogy – saját országával ellentétben, ahol nagy hidegek is vannak – Magyarországra és Indonéziára inkább a meleg jellemző, s ezért a két ország éghajlata hasonló. Ennek a viszonyítási pontnak és összehasonlításnak a beemelése az *úgy tudom, hogy* kezdetű megnyilatkozásba a felállított párhuzamot is a megnyilatkozási bizonytalanság hatáskörébe vonja, illetve annak adekvátságát is kérdés tárgyává teszi.

Mivel Alan kifejtetlen nyugtázó reakciója (31A) nem egyértelmű bizonyossága annak, hogy megfelelően értelmezte a 30I megnyilatkozást (az *igen* vonatkozhat a közölt ismeret helytállóságára is, anélkül, hogy reagálna a párhuzamba állításra, vagy jelezné, hogy Alan érti, mit akart elérni Ivana a közlésével), 32I-ben Ivana feltesz egy explicit kérdést is. Ezzel tulajdonképpen megerősíti, hogy előbbi megnyilatkozását kérdésnek, információkérésnek szánta, továbbá az attitűdjelölő rutinformulával (*És jól? Jól érzed magad?*) aziránt érdeklődik, hogy a potenciálisan kölcsön tudást képező tartalomhoz hogyan viszonyul beszédpartnere. (A választott formula azonban idegenszerűen hat ebben a helyzetben; az anyanyelvi beszélő inkább valami olyasmit kérdezne, hogy: *És ez jó (neked/szerinted)?* Vagy jobban kifejtve: *És ez jó neked/szerinted, ez a hasonlóság?*)

Alan válaszból (33A) kiderül, hogy érti, mit akar „csinálni” Ivana a 30I megnyilatkozásával, ugyanis először nem a 32I-ben megfogalmazott explicit kérdésre, hanem a korábbi megnyilatkozás szándékolt kommunikációs tartalmára reagál, szintén formulákat használva. A *hát igen* beszédaktus-formula egyrészt megerősíti az Ivana által felvetett tartalmat – a *hát* miatt azonban csak részlegesen: a diskurzuspartikula azt sugallja, hogy Alan szerint a párhuzam elnagyolt, a kérdést árnyalni kell. Másrészt jelzi, hogy a beszélő kész megosztani partnerével az ide kapcsolódó saját személyes ismereteit, és kész együttműködően hozzájárulni a közös tudás megformálásához.

A 33A megnyilatkozás ezután egy olyan stratégiával folytatódik, amely vegyíti az egocentrikus és az együttműködő vonásokat. A szubjektívizáció-jelölő *szerintem* DJ-formula Alan személyes tapasztalatait és vélekedését vezeti be, amelyeket a felvetett közös viszonyítási ponthoz képest fogalmaz meg, és amely rávilágít az Ivana és az ő perceptuális szalienciája közti különbségekre. Arra tudniillik, hogy míg Ivana a maga (udmurt) nézőpontjából a meleget és az ebből fakadó hasonlatosságot tartja szaliensnek a Magyarország–Indonézia viszonylatban (*Indonéziában nagyon meleg van, mint itt Magyarországon*), Alan számára (indonézként) a hideg, a hó és az ebből fakadó különbségek a szaliensebbek (*Indonéziában nincsen tél*). (A különbségek nagyobb szalienciáját emeli ki Alan akkor is, amikor arra utal, hogy Indonéziában egy évszak van csak, amelyet a sok napsütés és a sok eső jellemez.) A fiú csak ezen a ponton tér rá arra, hogy választ adjon a lány explicit kérdésére: ő is attitűdjelölő rutint használva fogalmazza meg az összehasonlítással kapcsolatban felmerülő érzéseit. Ismét az egocentrizmus jegyében nem arra reagál, tetszik-e neki a két éghajlat közti hasonlóság (hiszen számára az kevésbé szaliens), hanem arra, hogy hogyan viszonyul a különbségekhez. A *nagyon/kicsit furcsa (volt) (nekem)* formula mellett a köztesnyelvi *finom volt* is szerepel, amelyet Alan feltehetőleg *tetszett* vagy *jó volt* értelemben használ a magyarországi téllal és a hóval kapcsolatban.

Ivana 35I nyugtázó megnyilatkozása elfogadja Alan reakcióját, ám a fiú egyelőre nem tekinti lezártnak a diskurzust. Szeretné kiterjeszteni az éppen formálódó közös tudásukat az időközben szalienssé lett szempontból: hasonlóságok és különbségek az indonéz, a magyar és az udmurt időjárásban. Ivana korábbi stratégiájához sok tekintetben hasonló eljárást választ.

36A-ban először egy, a (bizonytalan) személyes tudását megjelenítő kijelentést tesz, amelyet egy szubjektívizáció-jelölő DJ-formulával vezet be, és amelyet egy közösnek gondolt előzetes tudástartalom aktiválásán keresztül, egy közös viszonyítási ponthoz kötve jelenít meg (*Udmurtföld nem nagyon különbözik az évszakok tekintetében Magyarországtól*). Majd, hogy a megnyilatkozásában kommunikált aktust (implicit kérdés, információ, vélemény kérése) megerősítse, hozzáteszi az *ugye?* beszédformulát, amellyel explicit módon arra kéri a hallgatót, hagyja jóvá vélekedésének helyénvalóságát. A közös alap szempontjából külön érdekes, hogy a megnyilatkozást a *de szerintem* DJ-formula vezeti be. A *de* kommunikációs funkciója kettős: egyrészt a diskurzusszegmensek közti kapcsolatot jelzi (Indonézia–Magyarország egybevetése vs. Udmurtföld–Magyarország összehasonlítása), másrészt egy kontrasztra utal: arra az Alan személyéhez lehorgonyzott, ő általa vélt ellentétes viszonyra, hogy míg Indonézia éghajlata eltérő a magyarországitól, Udmurtföldé nem annyira különbözik tőle.

37I-ben Ivana egy beszédaktus-formulával indítja válaszát. Az *igen, de* elemsor a szakirodalom szerint az egyet-nem-értés, vitatás aktusát valósítja meg, pontosabban – a *Törekedj a partnereddel való egyetértésre; minimalizáld a vele való nézeteltérést!* udvariassági elv megnyilvánulásaként (Brown–Levinson 1987, Leech 1983) – látszólagos/jelképes, illetve részleges egyetértést⁵ fejezi ki (pl. Bándli 2009, 2011). Jelen esetben részleges egyetértésről van szó. Az *igen*-nel Ivana egyrészt nyugtázza Alan megnyilatkozásának szemantikai tartalmát (közölt ismeret) és részleges egyetértését fejezi ki ezzel kapcsolatban (valóban, mindkét országban meleg a nyár, és hideg a tél). Másrészt jóváhagyja a pragmatikai tartalmat (illokúció), és együttműködési szándékát fejezi ki (kért válasz, elvárt reakció biztosítása). Harmadrészt pedig jelzi, hogy megértette a beszélői attitűdöt (személyes vélekedés). A *de* ugyanakkor valamilyen ellentétes viszonyra, ellentmondásra utal. Hogy pontosan mire, a megnyilatkozás további részéből derül ki.

A következő (köztesnyelvi) formulával, az *úgy is láttam, hogy*-gyal Ivana előzetes személyes tapasztalataként, tudásaként (*úgy és láttam*) vezeti be a közölt tartalmat, ti. hogy milyen különbségek vannak a két ország időjárásában. Egyben jelzi, hogy ezt az ismeretet szintén fontos az eddig kölcsönössé tett tudás részévé tenni (ld. *is*). A formula amúgy pragmalingvisztikailag hibás: az *úgy is láttam, hogy* hasonló funkciójú célnyelvi változata valami olyasmí lehetne, hogy: *ahogy én tapasztaltam, az is igaz, hogy..., én úgy látom, hogy/az én tapasztalataim/meglátásom szerint az is fontos, hogy....*

Az *igen, de* elemsorban a *de* tehát Ivanának azt a felfogását implikálja, hogy az adott kontextusban a maga és beszédpartnerének vélekedése egymásnak kontrasztos ellentétei (ti. Alan *szerint* nem sok különbség van az udmurtföldi és a magyarországi évszakok között, *de* Ivana *meglátása szerint* fontos azt *is* tudni, hogy a tél eltérő hosszúsága, keménysége és a hó eltérő mennyisége nagy különbséget jelent). Ebből adódik az egyet-nem-értés: az eltérő előzetes személyes tudások és az előzetes közös alaphoz való eltérő viszonyulás más-más szalienciát eredményez a beszélőknél.

Ami ezután történik (38A–42A), az a létrejött kölcsönös tudás megerősítése, a diskurzusban megteremtett közös alap konszolidálása és a téma lezárása. Alan 38A megnyilatkozása (*Udmurtiában?*) kiegészíti, pontosítja Ivana előző mondatát, így kér visszaigazolást arról, hogy jól értette, amit partnere mondott. Egyben tudomására hozza, hogy megértette, hogy van és hogy milyen különbség van a két időjárás között, valamint azt is, hogy érzékeli ennek a különbségnek a fontosságát partnere számára. 39I-ben Ivana igenlő

⁵ A jelképes vagy látszólagos egyetértés stratégiája azt jelenti, hogy válaszában a beszélő, hogy elrejtse, álcázza egyet-nem-értését, látszólag kinyilvánítja egyetértését, utána azonban valamilyen ellentétes álláspontot fejez ki (Bándli 2009). A részleges egyetértés az, „amikor a beszélő először elismeri, hogy a partner véleménye részben igaz, majd utána kifejezi egyet nem értését a hallgató álláspontjának számára nem elfogadható aspektusaival kapcsolatban,” és ez az aspektus lehet akár a lényegi vonatkozás is (Kothoffra hivatkozik Bándli, 2011, 31).

válasza (*mhm*) mindezt nyugtázza, majd – visszakanyarodva a kiindulópontához – a hasonlóságot emeli ki (*de nyáron ugyanaz (van), mint itt*). Azzal, hogy a lezárásban arra az aspektusra fókuszál, ami közös Magyarországon és Udmurtföldben (valamint Indonéziában) – ti. a meleg –, a közte és a partnere közti egyetértést és a közös kapcsolatot emeli ki. A felek konszenzusra jutnak: előzetes közös tudásukhoz képest és ahhoz viszonyítottan sikerült egy magasabb szintű közös alapot teremteniük és összetettebb kölcsönös közös tudást alkotniuk, és ebben a folyamatban felhasználták saját személyes tudásukat és korábbi egyéni tapasztalataikat is.

A diskurzusszegmens hátralévő részében (40A–41A) a partnerek lezárják a beszélgetés ezen részét; jelzik, hogy kölcsönös tudást alakítottak ki, közös alapot teremtettek, „kimerítették a témát.” A diskurzusrész végső nonverbális lezárása Ivana nevetése, amit Alan egy *igen*-nel vesz tudomásul, majd témát vált (*Mi a kedvenc évszakod?*).

A közös alap építésének folyamatszerkezetét az 5. táblázat foglalja össze.

Az ebben a diskurzusszegmensben kibomló interkulturális kommunikáció „igazinak” és sikeresnek mondható abban az értelemben, hogy a felek valódi interakciót létesítenek egymással, amelynek során egy ott és akkor létrejövő interkulturális térben (két különböző kultúrát a közös harmadikhoz viszonyítva, azon keresztül megértve) kölcsönös közös tudást alakítanak ki előzetes személyes tudásukból, előzetes közös alapjukra építve. Ebben a térben nemcsak más kultúrákkal kapcsolatban árnyalódnak az ismereteik (a nyár meleg mindhárom országban, de Indonéziában esősebb is, mint Magyarországon, és ott nincsen tél⁶, Udmurtföldön pedig hosszabb és keményebb a tél, mint Magyarországon), hanem egy további értelemben is fejlődik az interkulturális kompetenciájuk. Megtapasztalják, hogy ha a másik fél kultúrájára néznek, abban a közös harmadikkal való *hasonlóság* lesz inkább a szaliens a számukra, míg ha a sajátjukra tekintenek, a közös harmadikhoz képest megjelenő *különbségek* tűnnek inkább szembe.

A tényleges beszédhelyzetben létrejövő közös alap megteremtésében megfigyelhető az egocentrikusság és az együttműködés dinamikus és együttes szerepvállalása. Egocentrikus vonás, hogy az eltérő előzetes személyes tudások, valamint a közösnek vélt előzetes alapra eltérő nézőpontokból való tekintés eltérő szalienciákat eredményez. Az együttműködés jegyében a beszélők ezt az eltérést tárják fel és teszik kölcsönös tudássá, és erre építik a diskurzus folyamatában létrejövő közös alapjukat.

A formulaszerű elemSOROK tekintetében elmondható, hogy a beszélők viszonylagosan nagy számban használják őket (a 2.2-ben említett feltételek mellett). Az interakciós elemSOROK nemcsak jelzik a közösalap-építés állomásait, hanem mozgatják is a folyamatot: nemcsak indikátorai tehát az egocentrikus és az együttműködő folyamatoknak, hanem fontos stratégiái is a közös alap megteremtésének. A formulák nagy száma potenciálisan az elemSOROK előzetes közös nyelvi szalienciájának tudható be, ami annak köszönhető, hogy a beszélők régebb óta ismerik egymást. Mivel Ivana és Alan egy intézményben, egy csoportban tanulták a magyar nyelvet, egy kisebb nyelvtanulói közösség tagjainak tekinthetők. Nemcsak az feltételezhető, hogy tudják a másiktól, hogy hozzávetőlegesen milyen nyelvtudással rendelkeznek (például milyen kifejezéseket ismer), hanem az is, hogy az adott elemSOROK közös előzetes nyelvi szalienciával bírnak a számukra (hasonló funkciók és értékek tapadnak hozzájuk, és hasonló a mentális beépültségük). Az ismertség tehát nemcsak az előzetes közös alap és az *ad hoc* szituációban megformálódó kölcsönös tudás miatt lehet fontos az interkulturális kommunikációban, hanem a formulaszerű elemSOROK használatára is kihathat.

⁶ Érdekes, hogy kifejtve egyik beszélő sem említi meg, hogy míg Magyarországon és Udmurtföldön négy évszak van, Indonéziában csak egy.

5. táblázat: Az 1. szövegrészlet diskurzusfolyamatának szerkezete

Lépés	Stratégia	Szemlélet	Főbb elemsorok
1	A vizsgáztató kijelöli a feladatot, a témát	kontroll	<i>kérdezzék egymást milyen évszakok vannak az önök hazájában</i>
2	X elfogadja a vizsgáztató kezdeményezését	vizsgáztatóval együttműködő	<i>mhm</i>
3	A vizsgáztató tovább részletezi a témát, és visszajelzést kér a megértésről	kontroll	<i>itt Magyarországon az önök tapasztalatai szerint jó?</i>
4	X nyugtázó választ ad V-nek	vizsgáztatóval együttműködő	<i>jó</i>
5	A vizsgáztató nyugtázza a kölcsönös megértést X és az ő viszonylatában; kijelöli Xbeszélőt	kontroll	<i>jó most Ivana kezdje</i>
6	X megfogalmazza - előzetes személyes tudását partnere kultúrájával kapcsolatban - egy közösnek gondolt alaphoz viszonyítva	egocentrikus együttműködő	<i>úgy tudom, hogy nagyon meleg van mint itt Magyarországon</i>
7	Y nyugtázza X megnyilatkozását	együttműködő	<i>igen</i>
8	X explicit kérdést tesz fel	együttműködő	<i>jól érzed magad?</i>
9	Y - részleges egyetértését fejezi ki az X személyes tudását megfogalmazó megnyilatkozással - és ellentétet fogalmaz meg: saját szubjektív szalienciája szembeállítódik partnere szubjektív szalienciájával - személyes attitűdjét fejezi ki	együttműködő egocentrikus egocentrikus	<i>hát igen szerintem mindennap, süt a nap, esik az eső, nem olyan hideg, mint Magyarországon furcsa volt nekem finom volt</i>
10	X nyugtázza az Y megnyilatkozásában foglalt tartalom kölcsönös tudássá válását	együttműködő	<i>mhm</i>
11	Y tovább építi a létrejövő közös alapot: - megfogalmazza személyes vélekedését partnere kultúrájával kapcsolatban - egy közösnek gondolt alaphoz viszonyítva - explicit módon jóváhagyást várva	egocentrikus együttműködő együttműködő	<i>de szerintem nem sok különbség van ugye?</i>
12	X - részleges egyetértését fejezi ki - és ellentétet fogalmaz meg: saját szubjektív szalienciája szembeállítódik partnere szubjektív szalienciájával	együttműködő egocentrikus	<i>igen, de úgy is láttam, hogy</i>
13	Y kölcsönössé szeretné tenni, tisztázni kívánja a létrejött tudást: kiegészíti, megismétli X megnyilatkozásának egy részét (kérdésként)	együttműködő	<i>Udmurtiában?</i>
14	X konszolidálja a létrejött közös alapot: - nyugtázza Y megnyilatkozását - kiemeli a létrejött kölcsönös tudásnak az előzetes közös tudással közös szeletét	együttműködő együttműködő	<i>mhm nyáron ugyanaz, mint itt</i>
15	Y konszolidálja a létrejött közös alapot: - nyugtázza X megnyilatkozását - tisztázza a létrejött kölcsönös tudásnak az előzetes közös tudással közös szeletét (kérdésként)	együttműködő együttműködő	<i>aha meleg?</i>

16	X konszolidálja a létrejött közös alapot: - megismétli a létrejött kölcsönös tudásnak az Y által kiemelt, az előzetes közös tudással közös szeletét X lezárja a témát: - nyugtázza Y megnyilatkozását - nonverbális lezárást ad	együtműködő együtműködő	<i>meleg van</i> <i>persze</i> (nevet)
17	Y lezárja a témát: - nyugtázza X megnyilatkozását - témát vált egy számára szaliens irányban	együtműködő egocentrikus	<i>igen</i> <i>mi a kedvenc...?</i>

2.3.2. Épülő, de nem konszolidálódó közös alap

A következő szövegrészekben szintén „valódi” interkulturális térben kezdik építeni a beszélők a tényleges szituációban megformálódó közös alapot, és ehhez mind előzetes egyéni tudásukat, mind pedig a közösnek feltételezett előzetes alapjukat felhasználják. Az előző példához képest azonban fontos különbséget jelent a tudás kölcsönössé tételének, illetve a konszolidációs szakasznak a kifejtetlensége vagy teljes hiánya.

A második diskurzusrészletben, ahol a venezuelai Oszkár és a német Kata társalognak, formálódik ugyan közös tudás (*Budapesten jó villamossal közlekedni, többek között azért, mert nem túl zsúfolt*), de az inkább az előzetes közös alapra épül, nem pedig a hozott személyes tapasztalatok és szalienciák kölcsönössé tétele által jön létre. Bár mindkét fél utal a saját, a másiktól eltérő nézőpontjára, egyikük sem fejt ki azt, így nem tudják kölcsönössé tenni személyes tudásukat. Valószínűleg ez az oka annak, hogy Oszkár a beszélőlépése közepén témát vált, és így nem teljesezhet ki a diskurzusrészlet konszolidációs szakasza (ld. 6. táblázat).

2. diskurzusrészlet: Oszkár (O), Kata (K) és a vizsgáztató (V)

- 26 V: (...) az első rész az beszélgetés lesz önöknek kell beszélgetniük egymással egy nagyon érdekes témáról és ez pedig a közlekedés (...) önök amióta itt vannak Budapesten mivel szoktak közlekedni mik a tapasztalataik a budapesti közlekedésről és esetleg össz- milyen mennyire más ez a ez a dolog a a saját városukban vagy hazájukban tessék
- 27 O: akkor mi a véleményed a közlekedési a magyar közlekedés magyar tömegközlekedés vagy rossz?
- 28 V: no
- 29 O: sok ember vannak a villamoson?
- 30 K: még egyszer légszi
- 31 O: sok ember van a-? sok emberek vannak a villamoson?
- 32 K: hát szerintem elég sok ha van a van az idő amikor mindenki kell dolgozni vagy vége lesz a do- a munka de normális amikor mi megyünk valahova vagy ebédünk vagy csináljunk valami kint szerintem az az nem
- 33 O: nem
- 34 K: az nagyon jó itt
- 35 O: igen nekem nekem is de szerintem ah Magyarország közlekedés az az nem anny- nem tudom nem annyira emberek vannak a villamoson mint a Venezuelában (nevet) szerintem ez nagyon kellemes és de volt egy problémát (...)

6. táblázat: A 2. szövegrészlet diskurzusfolyamatának szerkezete

Lépés	Stratégia	Szemlélet	Főbb elemsorok
1	A vizsgáztató kijelöli a feladatot, megadja a beszédtemát, majd átadja a szót	kontroll	<i>beszélgetniük egymással ez pedig a közlekedés tessék</i>
2	X a kijelölt téma <ul style="list-style-type: none"> - egy számára szaliens aspektusában - partnere személyes vélekedésére kérdez - a közös harmadik kultúrával kapcsolatban - segítő kérdésként az általa várt választ sugalmazza 	egocentrikus együtműködő együtműködő egocentrikus	<i>mi a véleményed? magyar tömegközlekedés rossz?</i>
3	A vizsgáztató Y választát sürgeti	kontroll	<i>no</i>
4	Y nem érti a kérdést, ezért <ul style="list-style-type: none"> - a kérdés megismétlését kéri - udvariasan formában 	együtműködő együtműködő	<i>még egyszer légszi</i>
5	X <ul style="list-style-type: none"> - segítségképpen konkrét kérdést tesz fel - a számára szaliens vonatkozásban - egy közösnek gondolt előzetes alapra utalva 	együtműködő egocentrikus együtműködő	<i>sok ember a villamoson</i>
6	Y <ul style="list-style-type: none"> - személyes vélekedését fejezi ki - előzetes személyes tapasztalataihoz viszonyítva - közös előzetes alapot példaként felhozva - kifejtetlen tartalom 	egocentrikus egocentrikus együtműködő egocentrikus	<i>hát szerintem elég sok, de normális mi megyünk valahova az nem-</i>
7	X megismétli Y kifejtetlen megnyilatkozását	együtműködő	<i>nem</i>
8	Y nem fejt ki a kérdéses tartalmat, helyette összegző jelleggel kifejezi attitűdjét	egocentrikus	<i>nagyon jó itt</i>
9	X <ul style="list-style-type: none"> - egyetértést fejez ki - kölcsönössé teszi attitűdjeik hasonlóságát - ellentétre utal, de azt nem fejt ki: saját előzetes tapasztalatai ellentétes viszonyban állhatnak a közös előzetes tapasztalatokkal (és potenciálisan a partner előzetes tapasztalataival is) - megerősíti a kölcsönössé tett tudást - témát vált egy számára szaliens irányba 	együtműködő együtműködő egocentrikus együtműködő egocentrikus	<i>igen nekem is de szerintem nem annyira emberek mint a Venezuelában ez nagyon kellemes de volt egy problémát</i>

A harmadik diskurzusrészletben „információelhallgatás” miatt nem történik meg a tényleges beszédhelyzetben formálódó közös alap konszolidációja (ld. 7. táblázat). Oszkár, bár belekezd, nem fejt ki személyes tudását és véleményét az árakról, illetve az ár-érték arányról a venezuelai és a magyarországi közlekedés viszonylatában, nem árnyalja választát, inkább elfogadja partnere egyszerűsítő véleményét. Hasonló módon Kata is rövidre fogja a budapesti és a hamburgi/berlini tömegközlekedés összevetését, az eltérések részletezése helyett inkább a végkövetkeztetést emeli ki. Emiatt, noha sikerül kölcsönös tudássá tenniük, hogy Budapesten olcsóbb a tömegközlekedés, mint a német nagyvárosokban, de drágább, mint Venezuelában, nem tudnak közös nevezőre jutni abban a tekintetben, hogy kedvezőnek tekinthető-e a budapesti bérlet ára.

3. diskurzusrészlet: Oszkár (O), Kata (K) és a vizsgáztató (V)

35 O: (...) de volt egy problémát nem tudom hat hónappal ezelőtt kaptam egy egy büntetés (nevet) mert (nevet) nem nem vettem a bérletem és azért hogy (nevet)

36 K: de miért nem? az annyira olcsó itt

37 O: (nevet) igen tudom de nem annyira olcsó a bérlet szerintem

39 K: az Venezuelában az olcsóbb mint Magyarországon?

- 40 O: igen szerin- Ven- mhm (csettint a nyelvével) igen (nevet)
 41 V: a a budapesti közlekedésre gondol ugye? Budapesten
 42 O: igen igen igen igen Budapest
 43 K: aha igen az csak mint tizenkettő ajró vagy valami és Hamburgban csak ezen a városon és nem az egész város hanem csak egy kicsi része az mint ötvennégy ajró egy egy hónap hónapnak egy diáknak és szerintem az az sokkal drágább és nagy- nagy- jobb mint Hamburgban vagy Berlinben mert van sok villamos és metró és busszal (érthetetlen szöveg)
 44 O: ez ez nem ugyanaz mint Magyarország?
 45 K: nem nagyon hát itt Budapesten az nagyon-nagyon jó szerintem
 46 O: naon jó (i was wondering = csak kíváncsi voltam) (érthetetlen szöveg) (nevet)
 47 V: na és csak villamossal szoktak közlekedni Kata (...)

7. táblázat: A 3. szövegrészlet diskurzusfolyamatának szerkezete

Lépés	Stratégia	Szemlélet	Főbb elem sorok
1	X - beszámol egy, az előző témához lazán kapcsolódó, számára szaliens előzetes személyes tapasztalatáról, amely vélekedése szerint ellentétes viszonyban áll az előzőekben közössé tett tudással - lezárja beszédlépését/átadja a szót	egocentrikus együtműködő	<i>de volt egy problémát kaptam egy büntetés nem vettem a bérletem és azért hogy (nevet)</i>
2	Y - helytelenítést, ellentétet fogalmaz meg - magyarázatkéres formájában - kifejezi személyes vélekedését - egy közös alpra utalva	egocentrikus együtműködő egocentrikus együtműködő	<i>de miért nem? annyira olcsó itt</i>
3	X - részleges egyetértését fejezi ki - és ellentétet fogalmaz meg: saját szubjektív szalienciája szembeállítódik partnere szubjektív szalienciájával	együtműködő egocentrikus	<i>igen tudom de nem annyira olcsó szerintem</i>
4	Y kölcsönös tudást szeretne építeni - partnere személyes előzetes tudására kérdez - egy közös előzetes alpra utalva	együtműködő	<i>olcsóbb Venezuelában? mint Magyarországon</i>
5	X kölcsönössé teszi a tudás egy részét, de bizonytalanul hagy részleteket - nyugtázza Y közléstartalmát - kifejtetlenül hagyja előzetes személyes tudását	együtműködő egocentrikus	<i>igen szerin- Ven- igen (nevet)</i>
6	A vizsgáztató pontosít, kérdés formájában	kontroll	<i>Budapest (nem pedig Magyarország a viszonyítási pont), ugye?</i>
7	X nyugtázza a vizsgáztató pontosítását	együtműködő	<i>igen, igen, Budapest</i>
8	Y - nyugtázza a vizsgáztató pontosítását - kifejti előzetes személyes tudását - kifejezi személyes vélekedését - a közös alap viszonylatában	együtműködő egocentrikus egocentrikus együtműködő	<i>aha igen Hamburgban... szerintem drágább</i>
9	X - tisztázni szeretné a kölcsönös tudást: összefoglaló következtetést von le Y megnyilatkozásából - a közös alap viszonylatában - kételyt, de legalábbis meglepetést kifejező kérdés formájában	együtműködő együtműködő egocentrikus	<i>nem ugyanaz mint Magyarország ?</i>

10	X kölcsönössé teszi a tudás egy részét, de bizonytalanul hagy részleteket - részben helybenhagyja Y következtetését - kifejtetlenül hagyja előzetes személyes tudását - kezdeményezi a téma lezárását: kifejtetlen személyes vélekedését emeli ki, amely nem egyezik partnere korábbi, kifejtetlen személyes vélekedésével	együttműködő egocentrikus egocentrikus	<i>nem nagyon-, hát- nagyon-nagyon jó szerintem</i>
11	Y lezárja a témát - megismétli a részlegesen létrejött kölcsönös tudásnak az X által kiemelt vonatkozását - elégedetlenségét fejezi ki a kölcsönös tudás tekintetében - nonverbális lezárást ad	együttműködő egocentrikus	<i>naon jó I was wondering (nevet)</i>
12	A vizsgáztató témát vált, és kijelöli a következő beszélőt	kontroll	<i>egyéb közlekedési eszközök, Kata</i>

A személyes tudás kölcsönössé tételének hiányossága mindkét fenti példában visszavezethető lehet a beszélők nyelvi-kommunikációs képességeinek korlátozott voltára. Mivel a kölcsönös tudás kialakításához olyan nyelvi ismeretekre volna szükség, amelyek meghaladják a beszélők nyelvtudását, inkább témát váltanak, vagy egyszerűen nem fejtik ki gondolataikat, befejezetlenül hagyják a megkezdett mondatot. Meglehet, hogy a vizsgáztató éppen emiatt avatkozik bele a diskurzusfolyamatba (ld. 3. *diskurzusrészlet*).

A negyedik diskurzusrészletben egyértelműen a vizsgáztató veszi elejét autokrata módon a konszolidációs szakasznak. Közbevág, témát vált, és ezzel ellehetetleníti az éppen formálódó közös tudás kölcsönössé tételét (*a tavaszban az a jó, hogy újraéled a természet, és vidámabbak lesznek az emberek*), megakadályozza a tényleges szituációban létrehozandó közös alap megalkotását és a téma lezárását (ld. 8. *táblázat*).

4. *diskurzusrészlet: Ivana (I), Alan (A) és a vizsgáztató (V)*

42 a: (...) mi a? mi a kedvenc évszakod?

43 I: ööö nagyon szeretem nyarat

44 A: miért?

45 I: mert mmm nagyon szeretem úszni és sétálni nem kell meleg ruhával járni ruhában járni lehet sok sok virágokat is szedni hát nekem ez nin- nem probléma igen

46 A: igen de úgy gondolom hogy inkább tavasz a kedvenc évszako- évszakom mert én tudom hogy Indonéziában túl meleg az idő azért úgy akarom hogy ilyen ilyen idő van az Indonéziában mint itt tavasszal mert

47 I: és mindent virágzik? vagy miért?

48 A: Indonéziában is minden virágzik de itt tavasszal ilyen szituáció van amikor ah a hossz- t- amikor télen gondol- gondoltam hogy ilyen ilyen sötétség volt ilyen nekem ilyen szomorú volt de amikor tavasszal mindenki már vidámabb lesz és lehet lehet nézni a virágokat ami amin ami virágzik és igen vidámabb vidámabb legyen az embere- az ember

49 V: köszönöm most én kérdeznék erről a témáról milyen problémák vannak...

8. *táblázat: A 4. szövegrészlet diskurzusfolyamatának szerkezete*

Lépés	Stratégia	Szemlélet	Főbb elemesorok
1	X explicit kérdést tesz fel Y-nak - az attitűdjére vonatkozóan - az általa kijelölt témával kapcsolatban	együttműködő egocentrikus	<i>Mi a kedvenc ...-(V)d?</i>
2	Y a társalgási maximákat betartva válaszol: személyes attitűdjét fejezi ki	együttműködő egocentrikus	<i>nagyon szeretem (nyarat)</i>

3	X nem nyugtázza Y választát, hanem explicit kérdést tesz fel: partnere preferenciájának okát kutatja	egocentrikus együtműködő	- <i>miért?</i>
4	Y válaszol: - megindokolja preferenciáját - saját előzetes tapasztalataira utalva - lezárja a beszélőlépést	együtműködő egocentrikus	<i>mert lehet sok virágokat szedni hát nekem ez nem probléma, igen</i>
5	X részleges egyetértését fejezi ki: - nyugtázza Y megnyilatkozását - és ellentétet fejez ki: saját személyes preferenciája szembeállítódik partnere személyes preferenciájával - kifejezi személyes preferenciáját - partnerétől különböző személyes előzetes tapasztalataival indokolja azt	együtműködő egocentrikus egocentrikus egocentrikus	<i>igen de</i> <i>úgy gondolom, hogy inkább a kedvenc évszakom mert Indonéziában túl meleg van</i>
6	Y kölcsönössé szeretné tenni a tudást - kiemel egy számára szaliens példát - majd a kérdést kinyitva partnere preferenciájának az oka iránt érdeklődik	egocentrikus együtműködő	<i>mindent virágzik? vagy miért?</i>
7	X - elutasítja X javaslatát mint adekvát magyarázatot a preferenciájára, személyes tudására hivatkozva - magyarázatát a közösnek gondolt előzetes tudásukra alapozza - illetve a kettő közti, személyes előzetes tapasztalatainak másságából fakadó, számára szaliens különbségre rámutatva - bevonva Y szaliensnek tekintett példáját - megpróbálja megfogalmazni preferenciájának fő okát	egocentrikus együtműködő egocentrikus együtműködő	<i>Indonéziában is minden virágzik</i> <i>de itt tavasszal, ilyen szituáció van, (mindenki vidámabb lesz) gondoltam, hogy nekem ilyen ... volt lehet nézni a virágokat ami virágzik igen, vidámabb legyen az ember</i>
8	A vizsgáztató - köszönetnyilvánítással megszakítja a diskurzust - átveszi a szót - vizsgáztatói szerepjogával élve témát vált	kontroll	<i>köszönöm most én kérdeznék milyen problémák vannak az időjárással</i>

A fenti diskurzusszegmensekre összefoglalóan az jellemző, hogy noha a beszélők törekszenek közös alapot teremteni az interakcióban, személyes tudásukat nem sikerül kölcsönössé tenniük. Nem tudnak közös interkulturális tudást kialakítani a saját, a másiké és a közös harmadik viszonylatában. Ennek oka lehet korlátozott nyelvtudásuk vagy a nyelvvizsgahelyzet (tudniillik a vizsgáztató beavatkozása a diskurzusba).

Az 5. és a 6. diskurzusrészletben, ahol a kanadai Emma és a svéd János beszélgetnek, a vizsgáztató még erősebben irányítja a beszélgetést. Az első részletben minimálisra csökkenti a vizsgázók egymás közötti együttműködésének lehetőségét, és csírájában fojtja el a közös alap teremtését, a másodikban pedig olyan erős kontrollt gyakorol, hogy a vizsgázók egymás felé nem tudják kezdeményezni egy ott és akkor létrejövő közös alap megteremtését, csak a vizsgáztató felé tudják kinyilvánítani közösnek feltételezett alapjukat.

5. diskurzusrészlet: Emma (E), János (J) és a vizsgáztató (V)

- 30 V: *internet mire használják az internetet vagy a számítógépet vegyük így jó*
 31 E: *mhm*
 32 V: *ööö ezekről jó*
 33 J: *mhm*
 34 E: *jó*
 35 V: *János most ön kezdje el*

- 36 J: *jó öö én használom az internet öö újságíró olv újságíróra olvas olvasni ért és fi filmet nézni interneten vagy csak szórakozásért*
- 37 V: *mhm*
- 38 J: *és öö sz szerin szerintem az in internet nagyon jobb nagyon jobban és nagyon lassabb lass nagyon gyorsanabb működik most mint múlt idő és nagyon segít ha akar eeh küldeni valami ö levél vagy e-mailt az nagyon gyorsabban mint egy levél nagyon (...) és*
- 39 V: *kérdezze Emmát igen*
- 40 J: *mit mit szoltál mit szoktál csinálni eeh amikor az internet internetkozel*
- 41 E: *hát ahm az internet használ aaa mmm a legtöbb a a e-mailt és ahm egyetértek veled ahm mert szerintem az internet aa ez a legjobb ahm hasznos dolog a média ban és ahm (csettint a nyelvével) hhh szeretem a a a web oldalon mint a facebook és youtube (nevet) és a a ahm ahm szeretem az internet mert ahm (csettint a nyelvével) enged meg a kommunikáció az én és a család (...) is és a minden a világon*
- 42 V: *és mi újság a televízióval*

9. táblázat: Az 5. szövegrészlet diskurzusfolyamatának szerkezete

Lépés	Stratégia	Szemlélet	Főbb elemsorok
1	V kijelöli a témát és bizonyosságot kér kezdeményezésének elfogadásáról	kontroll	<i>internet, mire használják vegyük így, jó?</i>
2	X elfogadja V kezdeményezését	vizsgálóval együttműködő	<i>mhm</i>
3	V bizonyosságot kér kezdeményezése elfogadásáról	kontroll	<i>jó?</i>
4	Y elfogadja V kezdeményezését	vizsgálóval együttműködő	<i>mhm</i>
5	X elfogadja V kezdeményezését	vizsgálóval együttműködő	<i>jó</i>
6	V kijelöli a beszélőt	kontroll	<i>János kezdje el</i>
7	Y - elfogadja V kezdeményezését - személyes előzetes tapasztalatairól számol be a kijelölt témának egy számára szaliens vonatkozásában	vizsgálóval együttműködő egocentrikus	<i>igen én használom újságíróra olvasni, filmet nézni, csak szórakozásért</i>
8	V nyugtázza Y közlésének tartalmát	kontroll	<i>mhm</i>
9	Y személyes attitűdjét fejezi ki egy számára szaliens aspektusban	egocentrikus	<i>szerintem jobb, gyorsabb</i>
10	V közbevág és beszélőváltást kezdeményez	kontroll	<i>kérdezze Emmát</i>
11	Y elfogadja V kezdeményezését: X-et személyes előzetes tapasztalatairól kérdezi	vizsgálóval együttműködő	<i>mit szoktál csinálni amikor internetkozel</i>
12	X válaszol: - beszámol személyes előzetes tapasztalatairól - egyetértését fejezi ki Y felé - indoklásként Y-hoz hasonló személyes attitűdjét említi - számára szaliens vonatkozásokban megerősíti személyes attitűdjét - visszautal Y véleményére - saját személyes előzetes tapasztalataira hivatkozik	egocentrikus együttműködő egocentrikus egocentrikus együttműködő	<i>legtöbb a e-mailt egyetértek veled szerintem legjobb szeretem a weboldalon mint a facebook enged meg a kommunikáció én és a család</i>
13	V témát vált	kontroll	<i>és mi újság a ...-val</i>

6. diskurzusrészlet: Emma (E), János (J) és a vizsgáztató (V)

- 42 V: *és mi újság a televízióval*
- 43 E: *televízió (mindkét vizsgáló nevet)*
- 44 V: *játszik még szerepet az ön életében vagy az ön életében*
- 45 J: *n nem még nem szoktam öö nézni televízió*
- 46 E: *mhm*
- 47 J: *öö lega legalább ami ide amióta ide Magyarországon jöttem mert nem n- még nem érd érdekel nekem*
- 48 E: *igen*
- 49 V: *mhm*

- 50 J: *mert és az köny könnyebb választani valami filmet a amit érdekel nekem ha (...)*
 51 V: *otthon Kanadában van a lakásban televízió*
 52 E: *igen a családi házban egy (?öo videó?)*
 53 V: *és kik nézik a televíziót*
 54 E: *minden a családom (nevet)*
 55 V: *igen és ön is*
 56 E: *igen (???)*
 57 V: *tehát ott otthon*
 58 J: *igen igen*
 59 V: *mhm*
 60 E: *igen csak csak itt Magyarországon nem szoktam nézni a a tévét mert nem érti és és*
 61 J: *igen*
 62 E: *ahm aaa*
 63 J: *me mert minden progra minden programok amik né nézzük otthon mint sz Simpsons például szinkronizáció vannak itt Magyarországon és*
 64 V: *mhm*
 65 J: *azért az ne ahm sok nehezebb ért értett az n majdnem érthetlen ne nekünk*
 66 V: *és a rádió*

10. táblázat: A 6. szövegrészlet diskurzusfolyamatának szerkezete

Lépés	Stratégia	Szemlélet	Főbb elemek
1	V kijelöli a témát	kontroll	<i>és mi újság a televízióval</i>
2	X elfogadja a kijelölt témát	vizsgálóval együtműködő	<i>televízió</i>
3	X és Y előzetes közösné vélt alapjukra utalnak	együtműködő	<i>nevetek</i>
4	V konkretizálja a kérdést külön X és külön Y felé	kontroll	<i>játszik még szerepet az ön életében vagy az ön életében</i>
5	Y nemleges választ ad saját előzetes tudása alapján	egocentrikus	<i>nem szoktam nézni</i>
6	X nyugtázza Y választát	együtműködő	<i>mhm</i>
7	Y - a közös viszonyítási alapra utalva - részletezi személyes tapasztalatait és attitűdjét	együtműködő egocentrikus	<i>ide Magyarországon nem érdekel nekem</i>
8	X egyetértését fejezi ki: kifejtetlenül jelzi, hogy a maga és Y hasonló személyes tudása és attitűdje előzetes közös alapot jelent a számukra	együtműködő	<i>igen</i>
9	V nyugtázza Y megnyilatkozását	kontroll	<i>mhm</i>
10	Y kölcsönössé szeretné tenni tudását V felé, hogy megmagyarázhatta személyes attitűdjét	vizsgálóval együtműködő	<i>mert könnyebb választani</i>
11	V közbevág, és X-nek adja a szót, a saját maga számára eredetileg szaliens irányba visszaterelve a beszélgetést	kontroll	<i>otthon Kanadában van a lakásban televízió?</i>
12	X válaszol, de korigálja V közlésének tartalmát	vizsgálóval együtműködő	<i>igen családi házban</i>
13	V kérdez X-től	kontroll	<i>kik nézik?</i>
14	X válaszol V-nek	vizsgálóval együtműködő	<i>minden a családom</i>
15	V kérdez X-től	kontroll	<i>és ön is?</i>
16	X válaszol V-nek	vizsgálóval együtműködő	<i>igen</i>
17	V kezdeményezi X számára személyes tudásának kölcsönössé tételét V felé	kontroll	<i>tehát otthon</i>
18	Y nyugtázza V megnyilatkozását	vizsgálóval együtműködő	<i>igen igen</i>
19	V nyugtázza Y megnyilatkozását	kontroll	<i>mhm</i>
20	X - megerősíti V kezdeményezését - kölcsönössé teszi V felé személyes tudását	vizsgálóval együtműködő	<i>igen csak itt Magyarországon nem szoktam mert nem érti</i>

21	Y egyetért X-szel	együtműködő	<i>igen</i>
22	X még mondani szeretne valamit	egocentrikus	<i>ahm a-</i>
23	Y nem adja át a szót X-nek - kölcsönössé teszi V számára - a maga és X előzetes közös alapját	egocentrikus vizsgálóval együtműködő	<i>minden programok amik nézzük otthon mint Simpsons például szinkronizáció vannak itt Magyarországon</i>
24	V nyugtázza Y megnyilatkozását	kontroll	<i>mhm</i>
25	Y tovább fejtegeti V-nek a maga és X közös alapját	vizsgálóval együtműködő	<i>azért majdnem érthetetlen nekünk</i>
26	V témát vált	kontroll	<i>és a rádió</i>

2.3.3. A közös alap teremtésének ellehetetlenedése

A vizsgáztató beavatkozása olyan nagymértékű lehet, hogy akár gátolhatja is a beszélők egymás közti kommunikációját. A 7. diskurzusrészletben az erős vizsgáztatói irányítás következtében a vizsgázók a kijelölt témában mini-monológokat tartanak, és nem létesül köztük valódi interakció. A beszélőváltást, a témaváltást, a közös alap képzését a vizsgáztató végzi, a felek nem formálnak kölcsönös tudást, nem létesítenek egymással közös alapot.

Mivel ezekben a szövegrészekben kevés valódi interakció létesül a vizsgázók között, a beszélők kevés formulaszerű interakciós elemst használnak, inkább referenciális rutinokkal élnek, a kis számú interakciós formula többségét pedig (például szubjektívizáció-jelölő DJ-k, beszédaktus-formulák) a vizsgáztatónak címezik.

7. diskurzusrészlet: Emma (E), János (J) és a vizsgáztató (V)

- 66 V: *és a rádió*
 67 J: *a rádió néha szoktam hallgatni hall hallgatni rádió otthon is mert ő én nagyon szere szeretem metál rock is néha sz és néha szok szoktak így já játszani metál rock rádióban Magyarországon és Svédországban sajnos*
 68 V: *tehát a rádió sem itt sem Svédországban nem játszik szerepet az ön életében*
 69 J: *van van de nem nem amit sz sze nem amit szeretem*
 70 V: *jó és*
 71 E: *nagyon szeretem a rádiót*
 72 V: *igen*
 73 E: *igen otthon ahm hall(?g?)at lehet hall(?g?)atni mindennap a az autóban ami ahm ahol én vezetője és a az szobában ehm minden mindennap és ahm tetszi ő szeretem a a a rádiót zene és a beszélgetés és a hír hall(?g?)at is is*
 74 V: *mhm*
 75 E: *rádióban*
 76 V: *és van-e generációs különbség ő az emberek között*

11. táblázat: A 7. szövegrészlet diskurzusfolyamatának szerkezete

Lépés	Stratégia	Szemlélet	Főbb elemsorok
1	V kijelöli a témát	kontroll	<i>és a rádió</i>
2	X - elfogadja a V által kijelölt témát - ismerteti előzetes személyes tapasztalatait - kifejezi személyes attitűdjét	vizsgálóval együtműködő egocentrikus	<i>néha szoktam hallgatni nagyon szeretem néha... sajnos</i>
3	V következtetést von le X megnyilatkozása alapján, hogy kölcsönös tudást formálhasson a maga és X vonatkozásában	kontroll	<i>tehát nem játszik szerepet</i>
4	X helyteleníti a következtetést	egocentrikus	<i>van de</i>
5	V nyugtázza X megnyilatkozását és Y-nak adja a szót	kontroll	<i>jó és?</i>
6	Y személyes attitűdjét fejezi ki	egocentrikus	<i>nagyon szeretem</i>
7	V nyugtázza Y megnyilatkozását	kontroll	<i>igen</i>

8	Y - nyugtázza V nyugtázását - személyes tapasztalatairól beszél - személyes attitűdjét fejezi ki	vizsgálóval együtműködő egocentrikus	<i>igen otthon, autóban szeretem</i>
9	V közbevégyve nyugtázza Y megnyilatkozását	kontroll	<i>igen</i>
10	Y befejezi előző megnyilatkozását	egocentrikus	<i>rádióban</i>
11	V témát vált	kontroll	<i>és van-e generációs különbség</i>

Az erős kontroll ellenére is akad azonban, hogy a vizsgázók megpróbálnak interakcióba lépni egymással, de diskurzusuknak nem enged teret a vizsgáztató, vagy nem engedi megfelelő módon lezárni azt. Az első példa az egyiptomi Ahmed és az orosz Ivan nyelv-vizsgainterjújából származik, a második Emma és János beszélgetéséből.

8. diskurzusrészlet: Ahmed (A), Ivan (I) és a vizsgáztató (V)

- 66 V: *és még egy röviden hogy mennyibe kerül egy önálló lakás oroszországban ugye*
67 I: *(nevet) az*
68 V: *és mennyibe kerül egyiptomban drága*
69 I: *azt gondolom*
70 V: *a lakás*
71 I: *azt gondolom ez (...) függ területentől persze de és új lakás vagy nem*
72 V: *mhm*
73 I: *nem nem új persze és presztízs vagy nem presztízs és*
74 V: *mhm*
75 I: *jó sors nem jó sors ez*
76 A: *mhm*
77 I: *de azt gondolom ez (csettint a nyelvével) ah félmillió félmillió*
78 V: *jó hát*
79 I: *euro ez ez*
80 V: *mhm*
81 I: *ez ez jó*
82 A: *egyiptomban öö általában öö drága a lakás de de öö változik változik aa aa ö meny mennyibe kerül az a öö változik a a a ter területen van van van jó van ol van olcsó lakás vagy ne nem nem túl drága és van és van öö drága öö lakás nem nem tudom hogy mennyibek mennyibe kerül pontosan de általában aa szerintem drága a a lakás egyip egyip*
83 V: *jó*
84 I: *mennyire*
85 V: *köszönöm szépen*
86 I: *mennyire drága*
87 V: *jó*
88 I: *oh*
89 V: *jó*
90 I: *mennyi*
91 A: *igen*
92 V: *ezt a részt jó és akkor jövünk a vizsga befejező részéhez*

12. táblázat: A 8. szövegrészlet diskurzusfolyamatának szerkezete

Lépés	Stratégia	Szemlélet	Főbb elemek
1	V kijelöli a témát X felé	kontroll	<i>mennyibe kerül Oroszországban</i>
2	X válaszba kezd	vizsgálóval együtműködő	<i>az</i>
3	V kijelöli a témát Y felé	kontroll	<i>mennyibe kerül Egyiptomban</i>
4	X közbevégyve válaszba kezd - személyes véleményét fejezi ki V felé	egocentrikus	<i>azt gondolom</i>
5	V befejezi a kérdését	kontroll	<i>a lakás</i>

6	X személyes előzetes tudására építve elkezd felvázolni válasza háttérét (hogyan miért nem könnyű válaszolni V kérdésére)	egocentrikus	<i>azt gondolom ez függ</i>
7	V nyugtázza X megnyilatkozását	kontroll	<i>mhm</i>
8	X további részleteket ad válasza háttéréhez, személyes előzetes tudására építve	egocentrikus	<i>... vagy nem...</i>
9	V nyugtázza X megnyilatkozását	kontroll	<i>mhm</i>
10	X további részleteket ad válasza háttéréhez, személyes előzetes tudására építve	egocentrikus	<i>... nem...</i>
11	V nyugtázza X megnyilatkozását	kontroll	<i>mhm</i>
12	X válaszol V kérdésére (személyes vélekedés)	vizsgáztatóval együttműködő	<i>azt gondolom félmillió</i>
13	V közbevágva nyugtázza X megnyilatkozását és a megnyilatkozás nehézségét	kontroll	<i>jó hát</i>
14	X befejezi a mondatát	egocentrikus	<i>euró</i>
15	V nyugtázza X megnyilatkozását	kontroll	<i>mhm</i>
16	X személyes attitűdjét fejezi ki az általa korábban közölt tartalommal kapcsolatban	egocentrikus	<i>ez jó</i>
17	Y - válaszol V kérdésére - ismétléssel jóváhagyja X szempontjait - beszámol tudásának bizonytalanságáról - személyes véleményét fejezi ki V felé	vizsgáztatóval együttműködő egocentrikus egocentrikus	<i>általában drága de változik nem tudom, hogy de általában szerintem</i>
18	V nyugtázza Y megnyilatkozását és le akarja zárni a diskurzusrészt	kontroll	<i>jó</i>
19	X kérdést tesz fel Y-nak, mert közös tudást szeretne formálni	együttműködő	<i>mennyire</i>
20	V le akarja zárni a beszélgetést	kontroll	<i>köszönöm szépen</i>
21	X kérdést tesz fel Y-nak, mert közös tudást szeretne formálni	együttműködő	<i>mennyire drága</i>
22	V le akarja zárni a beszélgetést	kontroll	<i>jó</i>
23	X meglepődve észreveszi, hogy V esetleg le akarja zárni a beszélgetést	egocentrikus	<i>oh</i>
24	V jelzi, hogy le akarja zárni a beszélgetést	kontroll	<i>jó</i>
25	X félreérti V megnyilatkozását, és megpróbálja ismét feltenni a kérdést	egocentrikus	<i>mennyi</i>
26	Y nyugtázza V szándékát	vizsgáztatóval együttműködő	<i>igen</i>
27	V lezárja a beszélgetést	kontroll	<i>ezt a részt, jó? és akkor jövőnk</i>

9. diskurzusrészlet: Emma (E), János (J) és a vizsgáztató (V)

- 76 V: *és van-e generációs különbség öö az emberek között*
77 J: *van*
78 V: *és a médiák között*
79 J: *igen*
80 V: *ugye tisztáztuk hogy ez meg ez meg ez a rá rádió tévé*
81 J: *mhm*
82 V: *internet nevezzük ezt médianak van-e különbség generációs különbség*
83 J: *igen ha ha összevetni a generációkkal ez szerintem az nagyon könnyebb ö keresni keresni vala új személyek amik ne ami nem tudta nem tudta lenni emberre öö az internet miatt szerintem*
84 V: *mmm*
85 J: *és ra és rádió nagyon nagyon segít a nagyon segít ha öö a akar találni vala valami új zené*
86 E: *mhm (dobol az ujjával) igen hah egyetértek hahm igen szerintem aaa aaa ez a ez a különbség a dzsenerációt mert ahm aaa ahm szerintem aa aa mi (felnevetve) az öreg dzsenerációt (nevet)*
87 V: *idősebb*

- 88 E: *idősebb bocsánatot ahm dzsenerációt ahm nem hát nem kell ahm használni az internet vagy aa aa az email vagy minden és aaa lehet ahm lehet m tanulni a az a médiáról de tudom hogy én nagymamája nem használ semmit nem használja az internet nem a számítógép nem a tévé*
- 89 V: *mmm*
- 90 E: *semmit*
- 91 V: *biztos maradt még kérdés még egy-egy kérdést akkor ha maradt a médiáról*
- 92 J: *nem nem nem csak ak ak csak ööö akartam mondani hogy én kell segíteni a a anya anyámnak az e-mail e-maileje mert nincs*
- 93 E: *igen én is és a a skype (nevet) skype is*
- 94 J: *még nem is tudja*
- 95 E: *ja (...)*
- 96 V: *jó köszönöm szépen akkor a vizsgának a második a befejező része képek*

13. táblázat: A 9. szövegrészlet diskurzusfolyamatának szerkezete

Lépés	Stratégia	Szemlélet	Főbb elemek
1	V kijelöli a témát	kontroll	<i>és van-e generációs különbség</i>
2	X közbeveti válaszát	egocentrikus	<i>van</i>
3	V folytatja a témakijelölést	kontroll	<i>és a</i>
4	X megerősíti korábbi válaszát	vizsgálóval együttműködő	<i>igen</i>
5	V közös kiindulási alapot kíván teremteni a beszélgetéshez	kontroll	<i>ugye, tisztáztuk, hogy</i>
6	X nyugtázza V megnyilatkozását	vizsgálóval együttműködő	<i>mhm</i>
7	V konkretizálja a témát	kontroll	<i>Internet, generációs különbség</i>
8	X - átveszi a szót - nyugtázza V téma kijelölését - személyes vélekedését fejezi ki V felé	egocentrikus vizsgálóval együttműködő egocentrikus	<i>igen ha összevetni a generációkkal szerintem</i>
9	V nyugtázza X megnyilatkozását	kontroll	<i>mmm</i>
10	X további személyes vélekedését fejezi ki egy számára szaliens irányba terelve a témát	egocentrikus	<i>és rádió</i>
11	Y - nem érti teljesen X megnyilatkozásának tartalmát és/vagy célját - nyugtázza X megnyilatkozását - egyetértését fejezi ki X-szel V felé - a számára szaliens közléselemre építve - személyes vélekedését fejezi ki - bizonytalanságát fejezi ki a nyelvi megformálásban	egocentrikus együttműködő vizsgálóval együttműködő egocentrikus	<i>mhm (ujjdobolás) igen egyetértek, igen ez a különbség szerintem öreg (nevet)</i>
12	V kiigazítja	kontroll	<i>idősebb</i>
13	Y - helyesbít és bocsánatot kér V-től - személyes tapasztalatairól számol be	vizsgálóval együttműködő	<i>idősebb, bocsánatot tudom, hogy nem használ</i>
14	V nyugtázza Y megnyilatkozását	kontroll	<i>mmm</i>
15	Y összefoglalólag lezárja a személyes tudásának megosztását	egocentrikus	<i>semmit</i>
16	V engedélyezi, hogy X és Y rövid interakcióba lépjen egymással	kontroll	<i>még egy-egy kérdést akkor</i>
17	X - V felé szabadkozva - megosztja személyes tapasztalatát - amely alapján közös alapot képezhet Y-nal	vizsgálóval együttműködő egocentrikus együttműködő	<i>csak akartam mondani hogy én kell segíteni anyámnak mert nincs</i>

18	Y - egyetért - kölcsönössé teszi az Ő és X előzetes személyes tapasztalataiból kialakított közös tudást - kibővíti személyes tapasztalataival	együtműködő egocentrikus	<i>igen én is</i> <i>és a skype is</i>
19	X megerősíti a tudás kölcsönösségét	együtműködő	<i>még nem is tudja</i>
20	Y kezdeményezi a létrejött közös alap konszolidációját	együtműködő	<i>ja</i>
21	V közbevág, és lezárja a beszélgetést	kontroll	<i>jó, köszönöm szépen</i>

Vajon miért avatkozik be a vizsgázó a diskurzusba, és mitől függ, mekkora mértékű ez a beavatkozás?

A vizsgaleírás (<http://ecl.hu/vizsgareszek/>) szerint az *Irányított beszélgetés* vizsgafeladatban a vizsgázóknak egymással kell társalogniuk; a cél az, hogy interakció alakuljon ki köztük – kérdéseket tegyenek fel egymásnak, reagáljanak egymás megnyilatkozásaira (kommentár, egyetértés, ellentmondás, rákérdezés), és megosszák egymással az élményeiket, gondolataikat, véleményüket. A vizsgázatónak a leírás alapján csak az a feladata, hogy kezdeményezze a társalgást (témamegjelölés, feladatmegjelölés, az első beszélő kijelölése), és – ha szükséges – kérdésekkel segítse a jelöltek közti beszélgetést.

Amint a fenti példákban látható, a vizsgázató – a társalgás kezdeményezésén túl – sok esetben inkább akadályozza, semmint elősegíti, hogy igazi beszélgetés alakuljon ki a vizsgázók között. Ez kisebb mértékben annak köszönhető, hogy be kell tartania az adott időkeretet (pl. 8. *diskurzusrészlet*), jórészt azonban annak a következménye, hogy ő is résztvevője a beszélgetésnek: ha éppen nem is beszélő vagy címzett, akkor is hallgató. Hallgatóként, de nem akármilyen hallgatóként ám, hanem fölérendelt szereplőként, nemcsak követi a beszélgetést, hanem annak bármely pontján a számára szaliens irányba terelheti azt, és nem is kell különösképpen udvariaskodnia (ld. 3., 4., 5. és 6. *diskurzusrészlet*). Ugyanakkor – ha a vizsgázók megnyilatkozásait nem vagy nehezen érti, esetleg nem tudja értelmezni – szintén nagy eséllyel magához veszi a szót (és hümmög, ha a nehézkes megformálás ellenére mégis érteni véli a közlést). Az elemzett diskurzusrészletekben látható, hogy gyengébb nyelvtudású vizsgázók⁷ esetén erősebb kontrollt gyakorol a vizsgázató (ld. 5., 6., 7. *diskurzusrészlet*). Ha a jelölt beszéde lassú és akadozó, inkoherens, és/vagy nagyszámú grammatikai hibát tartalmaz, a vizsgázató hamarabb és többször beavatkozik. Megnyilvánulásai azonban többnyire nem a beszélgetők közti társalgás előmozdítását szolgáló kérdések, hanem olyan megnyilatkozások, amelyek a jelöltek *helyett* végzik el az interakciós műveleteket (pl. nyugtázás, kommentár, kérdezés, tisztázás, a tudás kölcsönössé tétele, a téma lezárása, témaváltás, beszélőváltás).

Mindenesetre az elemzett diskurzusszegmensekben nagyobb eséllyel tudtak személyes előzetes tapasztalatukból és véleményükből kölcsönös tudást formálni, illetve a diskurzusban közös alapot teremteni a magasabb nyelvtudással bíró vizsgázók – de nemcsak jobb nyelvi-nyelvhasználati képességeik okán, hanem azért is, mert nagyobb esélyt kaptak az interakcióra. Úgy tűnik, hogy a nyelvvizsgán az alacsonyabb nyelvtudás hátrányt jelent az interakcióra való esély szempontjából.

Ez arra is magyarázatot adhat, hogy miért található kevesebb interakciós formula azokban a diskurzusszegmensekben, ahol erősebb a vizsgázatói kontroll. Meglehet, hogy alacsonyabb fokú nyelvtudásukkal párhuzamosan az érintett beszélők eleve kevesebb ilyen jellegű elemsort ismernek, ám az is lehetséges, hogy egyszerűen kevesebb esélyt kapnak interakciós formulákat használni, mert a társalgási részben a vizsgázató végzi a fontos interakciós műveletek nagy részét (tkp. helyettük). (Az is elképzelhető, hogy a beszélők egyéb okokból

⁷ Ld. ECL értékelési szempontok: <http://ecl.hu/wp-content/uploads/Beszedkeszsegertekelésiszempontjai.pdf>

kifolyólag nem kezdeményeznek egymással interakciót, ezért nem használnak interakciós formulaszerű elemsorokat, és ezért avatkozik be a vizsgáztató.)⁸

3. Összegzés, konklúziók, további kérdések

A tanulmány KER B1-es szintű (alapfokú) ECL szóbeli nyelvvizsgák interjúszövegeiben vizsgálta, hogy egymást korábbról ismerő vizsgázók diskurzusaiban mint az interkulturális kommunikáció sajátos fajtájában hogyan írható le interkulturális pragmatikai szempontból (Kecskés 2013/2014) az egocentrikusság, az együttműködés és a közös alap összefüggése, és hogyan jellemezhető a nyelvvizsga-beszélgetésekben mint *ad hoc* interkulturális terekben a jelenlévő, illetve a megteremtődő közös alap és a beszélők által formulaszerűen használt nyelv (Wray 2002, 2008) viszonya.

A szövegelemzés kimutatta, hogy „ideális” esetben az alapfokú nyelvvizsgán is kibontakozhat valódi interkulturális kommunikáció a vizsgázók között, amelyben a jelöltek előzetes személyes tudásukat és előzetes közös alapjukat is felhasználva építenek a tényleges beszédszituációban, helyben megformálódó kölcsönös tudást és közös alapot. Ebben az interkulturális térben a beszélők két eltérő kultúrából, nézőpontból, különböző előzetes tudásokkal és tapasztalatokkal a háttérben tekintenek egymás kultúrájára és a közös harmadikra, és személyes tudásukból kiindulva, a közösnek gondolt előzetes tudást felhasználva teremtenek közös nevezőt. Nemcsak arról van szó, hogy kölcsönössé teszik személyes tudásukat és nézőpontjukat, hanem arról is, hogy közös alapot teremtenek a *saját*, a *másik* és a *közös* kontextusában: új tudásra tesznek szert a másik kultúrájával kapcsolatban, átformálják a saját kultúrájukra és a közös harmadik kultúrára vonatkozó tudásukat, és megtapasztalják azt az interkulturális élményt, hogy az eltérő nézőpontok eltérő szalienciákat eredményeznek. Interakciójukban ezeket az eltéréseket teszik kölcsönös tudássá, és erre építenek közös alapot.

Az „ideális” interkulturális kommunikációt megvalósító diskurzusszegmensekben az egocentrikusság és az együttműködés dinamikus együttműködése volt megfigyelhető. A diskurzusrészletek tipikusan egocentrikus stratégiával indultak: olyan kommunikációs viselkedéssel, amely a beszélő saját tudásában gyökeredzett – például előzetes személyes tudással, tapasztalattal kapcsolatos megnyilatkozás, személyes vélekedés vagy attitűd kifejezése, témamegjelölés valamely, a beszélő számára szaliens témában. Az együttműködés irányába mutatott azonban, hogy a beszélő a saját tudásában gyökeredző megnyilatkozást bizonytalan ismeretként tüntette fel, és ezzel a társalkodó felekhez kötődő személyes tudás megtárgyalását, kölcsönös tudássá tételét és egy közös alap kiépítését kezdeményezte. Az együttműködés irányába ható másik stratégia az volt, hogy a beszélő a megnyilatkozását egy közös előzetes alaphoz (pl. a közös „harmadik” kultúrához, Magyarországhoz) kötötte, és valamilyen közösnek vélt előzetes tudás aktiválásával kezdeményezte a tudás kölcsönössé tételét. Reakciójában a hallgató-beszélő együttműködően részleges egyetértését fejezte ki, de szalienciájának másságából fakadóan (egocentrikusság) ellentmondást is megfogalmazott. Több hasonló lépésváltás után a diskurzusrészlet a megfogalmazott hasonlóságok és eltérések kölcsönössé tételével és a közös alap konszolidálásával (összegzés, lezárás) zárult, amit témaváltás követett – ismét egocentrikus szemléletben.

Kevésbé „ideális” eset volt, amikor a beszélők nyelvtudásbeli korlátaik miatt nem tudták kifejtetni vagy kölcsönössé tenni a tudásukat: az ilyen diskurzusokat félbehagyott közlések, elhallgatott tartalmak és témaváltások jellemezték. Szintén kevésbé „ideális” helyzet volt, amikor maga a vizsgáztató gátolta a beszélgetést: erős irányítás alá vonva a diskurzust csökkentette a beszélők esélyét arra, hogy kölcsönössé tehessék tudásukat, és közös alapot

⁸ Érdemes volna ezeknek a feltevéseknek a jövőben alaposabban utánajárni.

teremthessenek; sőt, akár arra is, hogy interakcióba léphessenek egymással. A tanulmány érdekes felismerése volt, hogy a beszélők nyelvi-kommunikációs képessége együttjár a vizsgáztatói beavatkozás mértékével.

A feltárt eredmények alapján a vizsgáztató nem egyszerűen *vizsgáztatóként* vesz részt a beszélgetésekben (azaz mint a beszélgetés kezdeményezője, segítője és értékelője), hanem – felsőbb hatalommal felruházott – hallgatóként is, akiből könnyen válhat címzett vagy beszélő. Ilyen minőségében követi a vizsgázók diskurzusát, amelybe bármely neki tetsző ponton beavatkozhat, és amelyet bármilyen neki tetsző irányba terelhet, s ezt olyan formában teheti, ami a mindennapi társalgásban az alapvető udvariassági elvek megsértésének számítana.

Az elemzett diskurzusrészletek alapján hipotetikusan megállapítható, hogy a vizsgáztatói kontroll erőteljesebben jelentkezik a gyengébb nyelvtudású vizsgázók beszélgetéseiben. Ilyenkor a vizsgáztató többször nyilvánul meg. Hümmög, ha a nehézkes megformálás ellenére érteni véli a jelölt megnyilatkozását, ha pedig (pl. a sok rosszul formált mondat vagy a szókincs szűkösége miatt) túlságosan lassúnak, akadozónak ítéli meg a kommunikációt, maga végzi el az olyan fontos műveleteket, mint a beszélők megnyilatkozásának nyugtázása, kommentálása, további kérdések feltétele, egy-egy pont tisztázása, nyelvi korrekció, a szó átvétele/átadása, a téma lezárása, témaváltás, vagy éppen a tudás kölcsönössé tétele.

Mindez feltételesen azt a visszás helyzetet eredményezi, hogy a gyengébb nyelvtudású vizsgázók, akik csekélyebb nyelvi képességeik miatt eleve kevesebb eséllyel indulnak, hogy a vizsgabeszélgetésben kölcsönös tudást hozzanak létre, kevesebb lehetőséget kapnak a vizsgán is az egymással való interakcióra, így esélyeik, hogy valódi (interkulturális) kommunikációt hozzanak létre és abban közös alapot építsenek, tovább csökkennek.

Ami a formulaszerű nyelvhasználatot illeti, a sikeres interkulturális kommunikációt felmutató diskurzusszegmensekben a beszélők viszonylag sok formulaszerű interakciós elemst használtak (áttetsző, nem idiomatikus konverzációs rutint, beszédaktus-formulát, diskurzusjelölő gambitot és attitűdjelölő rutint stb.) Ezek egyrészt végrehajtották a diskurzusban létrehozandó közös alap szempontjából releváns kommunikációs műveleteket (pl. személyes attitűd kifejezése, személyes tudás közlése szubjektívizáció-jelöléssel, közösnek vélt előzetes tudás aktiválása, a partner véleményére kérdés, részleges egyetértés kifejezése, ellentmondás megfogalmazása, a diskurzusrész lezárása, a szó átadása stb.), másrészt jelzésértékűek voltak abból a szempontból, hogy hol tart a diskurzusfolyamat és hogy az éppen releváns stratégia egocentrikusnak vagy együttműködőnek tekinthető-e.

A közös alap szempontjából sikeres diskurzusrészletekben előforduló formulaszerű elemsorok nagy száma valószínűleg összefüggésben áll azzal, hogy használóik régebb óta ismerik egymást. Az elemsorok feltehetően hasonló (vagy közös) előzetes nyelvi szalienciával bírnak a beszélők számára, ami könnyen megeshet, ha a vizsgázók egy intézményben, egy csoportban, egy tananyagból, közös tanártól tanulták a magyar nyelvet, és a tanfolyamon kívül is sok időt töltöttek el egymással magyar nyelvi közegben.

Ugyanakkor az eredmények alapján az is feltehető, hogy a beszélők ismertsége mellett a nyelvtudás foka is összefüggésben áll azzal, hogy az egyes nyelvvizsgázók milyen arányban használnak formulaszerű interakciós elemsorokat a *Beszélgetés* feladatban. Egyrészt az alacsonyabb nyelvtudású beszélők valószínűleg eleve kevesebb ilyen elemst ismernek, és kevésbé hatékonyan tudják őket alkalmazni a kommunikációban, másrészt viszont a vizsgáztató fent említett fokozott beavatkozása miatt a vizsgán is kevesebb lehetőséget kapnak arra, hogy legalább azt a keveset, amit tudnak, használhassák. Ha a vizsgáztató nagyobb teret engedne ezeknek a vizsgázóknak, hogy maguk igyekezzenek egymással beszélgetni, meglehet, hogy több interakciós elemst használnának, mert rá volnának kényszerülve, hogy különféle kommunikációs stratégiákat valósítsanak meg.

Ami a további kutatásokat illeti, – a minta kibővítésén túl – elsődlegesen összevető vizsgálatokat kellene végezni a közös alap, a formulaszerű elemsorok és a vizsgáztatói

beavatkozás szempontjából olyan diskurzusrészletek között, amelyekben egymást ismerő vizsgázók, egymást nem ismerő vizsgázók, illetve (az egymást nem ismerő) vizsgáztató és vizsgázó beszélgetnek. Ugyanezt érdemes volna nem vizsgakörülmények közt is kutatni, és jó volna feltárni, hogy az ismertség és a nyelvtudás mellett hogyan befolyásolják az interkulturális kommunikáció pragmatikáját és ezzel összefüggésben a formulaszerű elemSOROK használatát az olyan egyéb változók, mint például a kultúrák távolsága, a kapcsolat intenzitása, a különféle személyiségjegyek, a beszélgetés témája vagy a kontextus.

Irodalom

- Bándli Judit 2009. *Az egyet nem értés pragmatikája*. PTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola (PhD-értekezés) (Hozzáférés: 2013-06-10) <http://www.nydi.btk.pte.hu/doc/disszertaciok/BandliJudit2011.pdf>
- Bándli Judit 2011. „Igen, de...” A látszólagos egyetértés jelenségének vizsgálata. *THL2 (Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture. A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata)* 1–2: 29–37.
- Bardovi-Harlig, Kathleen – Marda, Rose – Nickels, Edelmira L. 2008. The Use of Conventional Expressions of Thanking, Apologizing, and Refusing. In: Bowles, M. – Foote, R. – Perpián, S. – Bhatt, R. (eds.): *Selected Proceedings of the 2007 Second Language Research Forum*. Somerville, MA: Cascadilla; 113–130. (Proceedings Project. www.lingref.com, document #1739)
- Barr, Dale J. – Keysar, Boaz, 2005. Making sense of how we make sense: the paradox of egocentrism in language use. In: Colston H. L. – Katz A. N. (eds.): *Figurative Language Comprehension: Social and Cultural Influences*. Lawrence Erlbaum, Mahwah, New Jersey, 21–43.
- Becker, Joseph D. 1975. The Phrasal Lexicon. In: Schank, R. – Nash-Webber, B.L. (eds.): *Theoretical issues in natural language processing*. Cambridge, Massachusetts: Bolt Beranek & Newman; 60–63.
- Brown, Penelope – Levinson, Stephen C. 1987. *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press
- Dóla Mónika (2016): *Tettek, szavak, szabályok. Formulaszerűség és interakciós rutinok küszöbszintű magyar mint idegen nyelvi tanulók beszélt nyelvi szövegeiben*. Doktori értekezés. Pécs, PTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola. http://nydi.btk.pte.hu/sites/nydi.btk.pte.hu/files/pdf/DolaMonika_2016_PhDertekezés.pdf (Hozzáférés: 2017-11-26)
- Dóla Mónika 2006. Formulaszerű nyelvhasználat – az angol *formulaic language* terminus beillesztése a magyar nyelvtudományi terminológiába. In: Fóris, Á. – Pusztay, J. (szerk.): *Utak a terminológiához*. Terminologia et Corpora – Supplementum. Szombathely: Tomus I; 94–116.
- Gremsperger László – Nádor Orsolya (szerk.) 2003. *Balassi Füzetek 1*. Budapest, Balassi Bálint Intézet
- Grice, Herbert Paul 1975/2001. *A társalgás logikája*. In: Pléh – Síklaki – Terestyéni (szerk.): *Nyelv, kommunikáció, cselekvés*. Budapest, Osiris, 213–227.
- Kecskés István – Zhang, Fenghui 2009. Activating, seeking, and creating common ground. A socio-cognitive approach. *Pragmatics & Cognition* 17/2, 331–355.
- Kecskés István 1997. Formulaic language in English *Lingua Franca*. <http://www.albany.edu/faculty/ikecsek/files/Kecskespaper%20formulaic.pdf> (Hozzáférés: 2017-11-26)
- Kecskés István 2010. The paradox of communication. Socio-cognitive approach to pragmatics. *Pragmatics and Society* 1/1, 50–73.
- Kecskés István 2013/2014. *Intercultural Pragmatics*. Oxford, Oxford University Press
- Lakoff, Robin 1957. The Logic of Politeness: Minding Your p’s and q’s. In: *Papers from the 9th Regional Meeting*. Chicago: Linguistics Society; 292–305.
- Langacker, Ronald W. 1987, 1991. *Foundations of Cognitive Grammar I–II*. Stanford: Stanford University Press
- Leech, Geoffrey N. 1983. *Principles of Pragmatics*. London: Longman
- Pawley, Andrew – Syder, Francis H. 1983. Two puzzles for linguistic theory: nativelike selection and nativelike fluency. In: Richards, J.C. – Schmidt, R.W. (eds.): *Language and communication*. New York: Longman; 191–226.
- Sperber, Dan – Wilson, Deirdre 1986. *Relevance: Communication and Cognition*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press
- Wray, Alison 2002. *Formulaic Language and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press
- Wray, Alison 2008. *Formulaic Language: Pushing the Boundaries*. Oxford: Oxford University Press

Internetes források

<http://ecl.hu/vizsgareszek/>

<http://ecl.hu/wp-content/uploads/Beszedkeszsegertekesiszemponyjai.pdf>

<http://www.albany.edu/faculty/ikecskes/images/Intercultural-Pragmatics%20flyer.pdf>

Dóla, Mónika

**Formulaic sequences and common ground
in Hungarian intercultural communication in the oral proficiency exam**

Assuming that the discourses produced in the *Conversation* task of the Hungarian oral proficiency exam are special instances of intercultural communication, this paper investigates discourse-segments between non-native speakers of Hungarian with different linguistic and cultural backgrounds but with a prior acquaintance with each other, produced during the ECL language exam. In a socio-cognitive approach (Kecskes 2013/2014), the study focuses on the interaction between the egocentric and cooperative features of this special type of intercultural communication, and on their relation to actual common ground. The use of formulaic sequences (Wray 2002, 2008) is also investigated in regard to the discourse process, and special emphasis is placed on the role of the interlocutor.